

VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE

FAKULTA MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ

Obor: Mezinárodní studia – diplomacie

Energetický dialog EU–Ukrajina

(bakalářská práce)

Autor: Olga Simotová

Vedoucí: Mgr. Ing. Petra Cibulková

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval/a samostatně a vyznačil/a všechny citace z pramenů.

V Praze dne 10. 5. 2014

.....

podpis studenta

Poděkování

Ráda bych vyjádřila uznání a poděkování vedoucí své bakalářské práce Mgr. Ing. Petře Cibulkové za její trpělivost a ochotu a také její odborný, inspirující a neocenitelný přístup, kterým mi napomohla k dokončení této práce.

Zvláštní poděkování patří mé matce, která mě po celou dobu studia podporovala, poukazovala na nedostatky a věřila ve mě.

Obsah

Úvod	1
1. Předpoklady vývoje vztahů mezi EU a Ukrajinou - energetická závislost zemí EU na Rusku	3
1.1 Historie vzájemných energetických vztahů mezi EU a Ruskem	3
1.2 Plynové krize 2006 a 2009 a jejich vliv na politiku EU v oblasti energetiky	10
1.3 Role Ukrajiny jako tranzitní země	15
2. Historie energetického dialogu EU–Ukrajina	19
2.1 Dohoda o partnerství a spolupráci	19
2.2 Evropská politika sousedství	20
2.3 Memorandum o porozumění o energetické spolupráci	20
2.4 Akční plán	22
2.5 Východní partnerství	22
2.6 Evropské energetické společenství	25
2.7 Vliv EU na modernizaci přepravní infrastruktury	27
3. Zhodnocení – role energetického dialogu v integračním procesu EU-UA	31
Závěr	35
Literatura	38

Úvod

Stoupající závislost Evropské unie (EU) na dovážených fosilních surovinách způsobuje rostoucí důležitost energetické politiky, která stále více začíná zasahovat i do zahraniční politiky jednotlivých států. Členské země EU jsou především závislé na dovozu ropy a zemního plynu z Ruska. Ukrajina jako klíčová transportní země ruského plynu hraje důležitou roli ve vztahu Ruska – dodavatele a EU – spotřebitele. Přes její území proudí drtivá většina ruského plynu na západ a má moc ovlivňovat průběh transportu.

Velký vliv na vztahy mezi zeměmi vývozu, transportu a dovozu mají plynové krize, kdy dochází k přerušení dodávek plynu a ohrožení bezpečnosti přijímajících států. Během plynových krizí mezi Ukrajinou a Ruskem v roce 2006 a 2009 došlo k několikadenním výpadkům dodávek plynu do zemí EU. Byly způsobeny problémy v zabezpečení chodu států a velké ekonomické ztráty. Tyto krize měly zásadní vliv na formování energetické politiky EU, ale i vztahů s Ukrajinou.

Jako téma své bakalářské práce jsem si vybrala Energetický dialog mezi Evropskou unií a Ukrajinou. Toto téma jsem se rozhodla zpracovávat, protože se domnívám, že hlavní oblast vztahů mezi EU a Ukrajinou představuje energetická spolupráce a tím pádem je i hlavním podnětem k prohlubování integrace. Cílem této práce je analyzovat energetický dialog mezi Evropskou unií a Ukrajinou a zjistit, jak energetické zájmy Evropské unie na Ukrajině ovlivňují integraci Ukrajiny do EU.

Ve své práci vycházím z hypotézy, že oba aktéři mají zájem na vývoji dialogu jak v oblasti energetiky, tak následně i na poli politickém. Rolí energetického dialogu pro integraci Ukrajiny do EU hodnotím především z institucionálního a geopolitického hlediska, ekonomický aspekt energetických vztahů mezi EU a Ukrajinou považuji za logické vyústění úspěšné spolupráce v oblasti energetiky. Významnou roli ve vývoji těchto vztahů hraje i Ruská federace, která je hlavním importérem energetických surovin do EU. Právě její důležitost, jako největšího dodavatele ropy a zemního plynu do EU vytváří významnou roli Ukrajiny, jako největší transportní země ruských surovin. Rusko jako geopolitický hegemon v oblasti má také velký vliv na formování politiky na Ukrajině.

Do energetického dialogu patří různé zdroje energie, já jsem se zaměřila především na transport zemního plynu, neboť právě tato komodita byla v posledních letech klíčová ve vývoji energetických vztahů mezi EU a Ukrajinou a byla důvodem ke vzniku krizí mezi Ukrajinou a Ruskem. Časové období, kterým se budu zabývat, je posledních dvacet let, přičemž právě v posledních několika letech se dynamika dialogu zvýšila.

Podklady k sepsání své bakalářské práce jsem čerpala z odborné literatury – monografie i článků z elektronických databází. Vzhledem k současné dynamice vývoje vztahů mezi EU a Ukrajinou jsem získávala informace také z aktuálních článků, či internetových stránek českých i zahraničních zpravodajských serverů. Anglickojazyčné a české zdroje jsem doplnila i ukrajinskými a ruskými, což mi umožnilo jiný než evropský úhel pohledu na dialog mezi EU a Ukrajinou.

Bakalářskou práci jsem rozdělila na tři části. V první se věnuji předpokladům vývoje vztahů mezi EU a Ukrajinou. Pomocí analýzy energetických vztahů mezi EU a Ruskem, v pozadí s nově se formující politikou EU v oblasti energetiky, se snažím určit základní předpoklady pro zvýšený zájem zemí západní Evropy na potenciálu Ukrajiny jako tranzitní země. Na příkladu energetických krizí mezi Ukrajinou a Ruskem v letech 2006 a 2009 poukazují na důležitost politické povahy těchto krizí a následný zvýšený zájem institucí EU o energetickou bezpečnost. Ve druhé části se zaměřuji na historii energetického dialogu mezi EU a Ukrajinou a vliv EU na modernizaci ukrajinské přepravní infrastruktury. Účelem poslední kapitoly je zhodnotit roli energetického dialogu v integračním procesu.

1. Předpoklady vývoje vztahů mezi EU a Ukrajinou - energetická závislost zemí EU na Rusku

1.1 Historie vzájemných energetických vztahů mezi EU a Ruskem

Energie má velký vliv na formální i neformální vztahy Evropské unie (EU) a Ruska. Problém spolehlivých dodávek ropy a zemního plynu v posledních letech způsobuje napětí mezi oběma aktéry a silně přispívá k formování jejich vzájemných vztahů.

Jednou z nejdůležitějších a nejspornějších otázek ve vzájemných vztazích mezi EU a Ruskou federací (RF) je otázka energetické bezpečnosti.¹ Energetická bezpečnost by se dala definovat jako snaha energetických zákazníků chránit se před přerušeními, která mohou ohrozit dodávky energie, způsobených nehodami, terorismem, nedostatečnými investicemi do energetické infrastruktury nebo nepostačujícím uspořádáním energetických trhů.² Definice energetické bezpečnosti často zdůrazňují nutnost zabezpečovat dostatečné dodávky energie za rozumné ceny:

„ [...] energetická nejistota jako náchylnost k dlouhotrvajícímu přerušení dodávek a prudké nárůsty ceny.“³

Především po plynových sporech mezi Ukrajinou a Ruskem v letech 2005-2006 by se měly brát v potaz i politické aspekty energetické bezpečnosti. Konflikt přerušil dodávky zemního plynu do některých zemí EU a především odhalil dopady narůstající závislosti Evropy na energetickém dovozu, a to především z Ruska. Přespřílišná závislost na jednom hlavním dodavateli vede k nebezpečí, že energie bude použita jako politická zbraň.⁴ Ale energetická bezpečnost nemůže být vnímána pouze ze strany importujících zemí, neboť producenti energie mají srovnatelně velkou závislost. Rusko má například omezený výběr energetických trhů, kam může svoje suroviny vyvážet. Největšího obchodního partnera pro odbyt nerostných surovin pro něj představuje EU.⁵

¹ TICHÝ, Lukáš. *Controversial Issues in the EU-Russia Energy Relations* [online]

² MILOV, Vladimír. *Global Energy Agenda*. [online].

³ BARTIS, James T., BERNSTEIN, Mark A., LATOURRETTE, Tom, KNOPMAN Debra. *In Search of Energy Security – Will New Sources and Technologies Reduce Our Vulnerability to Major Disruptions?* [online]. (vlastní překlad)

⁴ PALONKORPI, Mikko. *Energy Security and the Regional Security Complex Theory*, Finnish Centre for Russian and Eastern European Studies, str. 2

⁵ PAILLARD, Christophe-Alexandre. *Rethinking Russia: Russia and Europe's Mutual Energy Dependence* [online]

Koncept vzájemné závislosti tvrdí, že energetické vztahy mezi státy, které jsou si geograficky blízko, více ovlivňují stupeň vzájemné bezpečnostní závislosti mezi těmito státy a jinými aktéry, kteří jsou součástí toho kterého regionálního komplexu.⁶ Jinými slovy, teorie regionálního bezpečnostního komplexu⁷, může být vnímána jako bezpečnostní dilemata koncentrovaná do určité zeměpisné oblasti. Vnímání podstatných hrozeb jednotlivými státy je v této oblasti natolik propojené, že se následně vytváří silná bezpečnostní závislost tak, že bezpečnost jednoho státu nemůže být oddělena od státu druhého.⁸

Podle Mikko Palonkorpiho lze určit závislost producenta na exportu ropy a zemního plynu, a to podle těchto ukazatelů: podíl celkových výnosů z exportu ropy a plynu na HDP, podíl těchto výnosů ve státním rozpočtu a podíl na celkových výnosech z exportu. K zjištění závislosti energetických spotřebitelů slouží energetická obchodní bilance, množství domácích energetických zásob, možnost diversifikace energetických dovozů a celková spotřeba energie v zemi.⁹

Závislost EU-28 na importu energie se zvýšila ze 47,4 % hrubé energetické závislosti v 2001 na 58,1 % v 2011. Mezi léty 2001 a 2006 míra energetické závislosti postupně narůstala, nejvyšší stupeň byl zaznamenán v roce 2008 a to 54,6 %. V případě ropy vzrostla celková závislost ze 77,2 % v roce 2001 na 84,9 % v roce 2011. V roce 2011 22 členských států vykazovaly závislost na dovozu ropy přes 90 %. Nejvyšší nárůst míry závislosti za poslední desetiletí představuje zemní plyn, kdy mezi 2001 a 2011 došlo k nárůstu ze 47,1 % na 66,7 %, což je navýšení o 19,6 %. Nejvyšší míru závislosti na dovozu ropy vykazovala v roce 2011 Česká republika – 110,8 %.¹⁰

V roce 2010, EU-27 dovezly přibližně 82,6 % své celkové spotřeby ropy a 60,3 % ze své celkové spotřeby zemního plynu.¹¹ Pro porovnání s hrubou domácí spotřebou energií v roce 2011 viz Graf č. 1.

⁶ TICHÝ, Lukáš. *Controversial Issues in the EU-Russia Energy Relations* [online]

⁷ The Regional Security Complex Theory (RSCT)

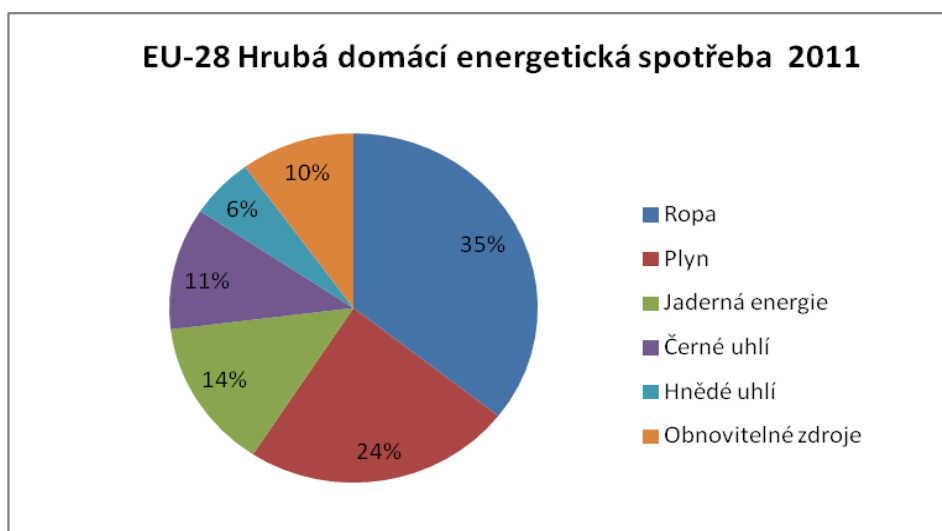
⁸ PALONKORPI, Mikko. *Energy Security and the Regional Security Complex Theory*, str. 3.

⁹ Tamtéž, str. 3

¹⁰ Eurostat: *Energy, transport and environment indicators 2013*, str. 36

¹¹ TICHÝ, Lukáš. *Controversial Issues in the EU-Russia Energy Relations* [online]

Graf č. 1:

Zdroj: Energy, transport and environment indicators - 2013 edition
Eurostat, Dostupné z: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu> (vlastní zpracování)

Import zemního plynu vzrostl mezi léty 2001 – 2011 o 46 %. Hlavním dodavatelem je Rusko s 30% podílem na celkovém importu, což představuje více než 25 % celkové spotřeby zemního plynu v EU, následuje Norsko s 27% podílem na celkovém importu. Především nové členské státy, přistoupivší do EU v roce 2004 jsou závislé na dovozu většiny energetických surovin právě z Ruska. Pobaltské státy, Slovensko a Bulharsko jsou skoro úplně závislé na dodávkách zemního plynu z Ruska. Co se týče ropy, hlavním importérem zůstává Rusko, jehož podíl vzrostl oproti roku 2001 o 9 %. V současné době dováží EU-28 až 35 % ropy z Ruska, což představuje přibližně 28 % celkové spotřeby ropy v EU.¹²

Na druhou stranu je potřeba uvést, že i ruská ekonomika je závislá na exportu ropy a zemního plynu do členských zemí EU. Rusko je největším producentem ropy na světě, podle objemu zásob ropy má 5,2 % zjištěných světových ropných zásob. Má také největší zásoby zemního plynu na světě, tj. 17,6 % celosvětových zásob a je největším světovým exportérem.¹³ Ropný a plynový průmysl jsou v Rusku hlavními motory růstu v zemi a poskytují významnou část příjmů do státního rozpočtu. Více než 70 % ruské produkce ropy se vyváží; 60 % ruské ropy a 90 % ruského plynu jdou do Evropské unie. Energetický sektor se

¹² PAILLARD, Christophe-Alexandre. *Rethinking Russia: Russia and Europe's Mutual Energy Dependence* [online]

¹³ BP: *Statistical Review of World Energy 2013*

podílí více než 25 % na celkové ekonomice Ruska. V roce 2010 vykazovaly výnosy z exportu ropy a zemního plynu 20 % ruského HDP.¹⁴

Vzájemná závislost mezi EU a Ruskem může však být definována jako asymetrická, protože je Rusko více závislé na evropských energetických trzích, než je EU závislá na ruských dodávkách ropy a zemního plynu.¹⁵ Členské státy se zavázaly snižovat spotřebu energie a naopak přecházet k obnovitelným zdrojům. Teoreticky tedy existuje možnost, že EU je schopna nahradit ruskou energii jinými energetickými zdroji (atomová energie, obnovitelné zdroje) nebo jinými dodavateli.¹⁶ Realizace by však nejspíš byla finančně i časově náročná. Na druhou stranu Rusko nemá velký výběr jiných alternativ, než dodávat ropu a zemní plyn do EU. Vzhledem k vysokému podílu výnosů z exportu ropy a zemního plynu na státním rozpočtu, je tedy jeho ekonomika více závislá na spolupráci s energetickými trhy EU. Snaha Evropské unie v posledních létech diversifikovat transportní cesty by mohla ohrozit pozici Ruska jako největšího dodavatele ropy a zemního plynu do EU. Proto se i Rusko snaží diversifikovat své dodávky. V březnu 2013, po více jak desetiletých jednáních Rusko odsouhlasilo zdvojnásobení dodávek zemního plynu do Číny. Ta v budoucnu zastíní v odběru ruského zemního plynu Německo.¹⁷

Energetická politika EU má své kořeny již ve smlouvách o Evropském společenství uhlí a oceli a Evropském společenství pro atomovou energii. Byla tedy jedním z hlavních důvodů evropské integrace, ale za desetiletí vývoje se nestala subjektem nadnárodní politiky. Jednotlivé členské státy stále preferovaly zachování rozhodovacích pravomocí o energetické politice ve svých rukou.¹⁸ Až Lisabonská smlouva, podepsaná v roce 2009, dala energetické politice právní základ a popsala činnost EU v oblasti energetiky. Jedním z cílů vedle zabezpečení fungování energetického trhu a energetické efektivnosti je i zajištění energetické bezpečnosti dodávek energie a podpora diverzifikace zdrojů. Tyto cíle mají být uskutečňovány v duchu solidarity. Jestliže nějakému členskému státu hrozí přerušení

¹⁴ PAILLARD, Christophe-Alexandre. *Rethinking Russia: Russia and Europe's Mutual Energy Dependence* [online]

¹⁵ TICHÝ, Lukáš. *Controversial Issues in the EU-Russia Energy Relations* [online]

¹⁶ Druhým největším dodavatelem je Norsko. Zvyšuje se import zemního plynu ze Severní Afriky a Saudské Arábie. Oproti roku 2001 se po Alžírsku mezi velké dodavatele zemního plynu zařadil i Katar, u kterého došlo k čtyřiapadesátinásobnému nárůstu importu. V rámci snahy o diversifikaci zdrojů, narostl import ropy z Kazachstánu třikrát.

¹⁷ Zpravodajský server Britské listy: *Čína v odběru ruského zemního plynu zastíní Německo* [online]

¹⁸ MISÍK, Matúš. *Východné rozšírenie a politika EÚ v oblasti energetiky: Smerom ku spoločnej európskej energetickej politike?*, str. 579

dodávek, může počítat s dodávkami energie ze strany ostatních členských států. Vzhledem k zásadě subsidiarity bude EU moci zasahovat pouze v případě, že bude schopna jednat účinněji než členské státy.¹⁹

Pro Rusko je energetická politika klíčová k dosažení rovnosti s jinými globálními aktéry, jako je USA a Čína. Také však využívá své energetické zdroje k upevnění svého postavení a šíření svého vlivu v zemích bývalého SSSR.²⁰ Hlavním ekonomickým cílem však i nadále zůstává posílení ruské přítomnosti na evropských energetických trzích, a to v podobě Gazpromu, největšího plynárenského monopolu. Gazprom získává více než 60 % svých výnosů z prodejů na evropském trhu. Přispívá 20 % do ruské státní pokladny a jeho výnosy tvoří 10 % HDP Ruska.

EU i Rusko mají tedy různý přístup ke vnímání vzájemné spolupráce v rámci energetické politiky, který je rovněž způsobený asymetrickou závislostí mezi oběma aktéry. EU vnímá Rusko v kombinaci strachu a souhlasu²¹. Je však třeba zdůraznit, že jednotlivé členské země mají odlišný přístup ke svému největšímu dodavateli. Pro Moskvu může tedy být výhodné, že EU není schopná docílit společného stanoviska a koordinované energetické politiky.

Ruská energetická politika se liší od té evropské také ideologicky. Pro Rusko je prioritou politická kontrola, ne vzájemně výhodné a prosperující vztahy. Odmítalo tak některé snahy o zjednodušení a vylepšení energetických vztahů např. Dohoda k Energetické chartě (Energy Charter Treaty), kterou neratifikovalo od roku 1994, kdy jí podepsalo. ECT vytvořila právní rámec pro rozvoj mezinárodní spolupráce v oblasti energetiky mezi evropskými státy, včetně Ruska. Jejím účelem je poskytnout zemím bezpečný a stabilní přístup k přírodním zdrojům, přilákat investice, chránit jejich zájmy a garantovat spolehlivý vývoz energetických zdrojů k jejich zákazníkům.²² Rusko však vyvíjí národní strategii ve vlastním zájmu. Nebylo tedy

¹⁹ Europa: Přehledy právních předpisů EU [online]. *Energetika*.

²⁰ V „Energetické strategii Ruské federace do roku 2020“ ze srpna roku 2003 jsou jasně definovány hlavní cíle a priority ruské energetické politiky. Je zde stanovena rozhodující role a vliv energetického sektoru na vývoj ruské ekonomiky. (Министерство промышленности и торговли 2003). Také „Koncept zahraniční politiky Ruské federace“ z května 2008, vyjádřil, jak důležitou pozornost si energetická politika zaslouží, neboť je zdrojem příjmů a nástrojem moci a vlivu Moskvy na mezinárodním poli. (Министерство иностранных дел Российской Федерации 2008).

²¹ TICHÝ, Lukáš. *Controversial Issues in the EU-Russia Energy Relations* [online]

²² Tamtéž.

žádným překvapením, že v srpnu 2009 RF informovala depozitáře ECT, že již nemá v úmyslu stát se smluvní stranou.²³

První dodávky energetických surovin začal Sovětský svaz dodávat už koncem 50. a 60. let. Prvním nekomunistickým státem, který získal 20letý kontrakt na dodávky ruského zemního plynu, bylo v roce 1968 Rakousko. Následně se začal dovážet plyn i do SRN a Francie.²⁴ Zásadním zlomem ve vztazích se stala Dohoda o partnerství a vzájemné spolupráci (Partnership and Co-operation Agreement), která vešla v platnost koncem roku 1997. Dohoda byla podepsána na dobu deseti let, avšak smluvní strany se na její revizi nedokázaly dohodnout, a tak se její platnost každým rokem prodlužuje.²⁵

V roce 2000 byl založen Energetický dialog EU-Rusko. Tento institucionální rámec vznikl jako reflexe vzájemné závislosti mezi EU a Ruskem a měl přispět ke zlepšení energetických vztahů.²⁶ V prvních fázích dialogu docházelo na ostré otázky a orientaci na krátkodobé cíle. EU považovala za klíčové předpoklady rozvoje energetického dialogu s Ruskem restrukturalizaci plynárenského monopolu Gazprom a liberalizaci cen energií v Rusku, to ale v této oblasti odmítlo uskutečnit jakékoliv kroky. Nakonec byla potvrzena důležitost dlouhodobých smluv na dodávky zemního plynu a určena metoda technologické spolupráce.

Kromě stanovení parametrů spolupráce v oblasti energetické efektivity ve formě Kjótského protokolu, byly také navrženy prioritní infrastrukturní projekty např.: North Stream, druhá část plynovodu Jamal – Evropa, synchronizace elektrických napájecích systémů Ruska a EU a ropovod Burgas-Aleksandropolis.²⁷ V první části Dialogu došlo k několika schůzkám za účelem srovnání energetických strategií jednotlivých aktérů s cílem dosáhnout společného strategického plánování, ale k žádnému reálnému pokroku nedošlo.²⁸

²³ PAILLARD, Christophe-Alexandre. *Rethinking Russia: Russia and Europe's Mutual Energy Dependence* [online]

²⁴ TICHÝ, Lukáš a kol. (2012). *Energetické vztahy mezi Evropskou unií a Ruskou federací: partnerství nebo rivalita?*, str. 4.

²⁵ KOMÍNKOVÁ, Magda. *Proč ochladl vztah Bruselu a Moskvy?*

²⁶ TICHÝ, Lukáš a kol. (2012). *Energetické vztahy mezi Evropskou unií a Ruskou federací: partnerství nebo rivalita?*, str. 4.

²⁷ Projekt navržen jako alternativní cesta pro ruskou ropu, která měla obcházet Bospór a Dardanely. V roce 2011 byla však výstavba odložena kvůli starosti bulharských úřadů o životní prostředí.

²⁸ ROMANOVA T.A. *Energetičeskoje sotrudničestvo Rossiji i Evrosojuza: Osnovnije napravlenija evolucij i sovremennoje sostojanije*, str. 8

Druhá fáze dialogu začala v roce 2007, kdy byl podepsán doklad o jeho dalším vývoji a transformaci institucionálních vztahů.²⁹ Za prvé se obě strany zabývaly strategií a předpovědí budoucího rozvoje energetiky RF a EU. Za druhé diskutovaly o organizaci trhu. Ale zatímco EU se snažila prosadit maximální konkurenci v sektoru zemního plynu, Rusko prosazovalo postupnou liberalizaci cen při zachování všech segmentů plynového byznysu v rámci jedné právní osoby, kde kontrolní balíček náleží státu. Nakonec třetí blok se týkal jenom čisté energetiky – energické efektivity, rozvoje obnovitelných zdrojů a snížení CO₂ v ovzduší.³⁰

Třetí fáze dialogu začala v roce 2011 a její dominantou měla být cestovní mapa, která se zabývá vzájemnou spoluprací do roku 2050. K jejímu podepsání došlo na jaře v roce 2013 v rámci energetického dialogu EU a RF. Jsou zde podrobně vysvětleny plány společné energetické politiky a stanoveny dva hlavní komponenty společného energetického prostoru: jediná, synchronizovaná infrastruktura a sbližování právní regulace. Deklarovaným cílem projektu je vybudování společného evropského energetického trhu. Obě strany si jsou vědomy odlišností v energetické politice, ale snaží se si v tomto dokumentu vyjít vstříc, obejít existující rozdíly a najít navzájem přijatelná řešení. Přes vysoké ambice a počáteční optimismus na obou stranách však Energetický dialog nedosáhl očekávaného úspěchu.

Energetický dialog mezi Ruskem a EU probíhá na různých institucionálních úrovních. Mezivládní je na vysoké úrovni, jenž v počátečních stádiích vyjednávání určuje směr vzájemných vztahů. Úlohou „transvládní“³¹ úrovně je vyhnout se pomocí každodenních kontaktů veškerých rozporů a zabezpečit plynulé vyjednávání. A konečně poslední úroveň je transnacionální. To jsou vzájemné kontakty společností, asociací a všech nevládních interakcí a dialog občanských společností.

Na začátku dialogu vznikla také Stálá rada pro energetiku, do níž patřili ministr pro energetiku RF a evropský komisař pro energetiku. Prostřednictvím obou koordinátorů dialogu jsou tímto způsobem na politické úrovni udržovány pravidelné kontakty mezi Evropskou komisí (komisař pro energetiku) a ruskou vládou (ministr pro energetiku). Po prvním konfliktu mezi Ruskem a Ukrajinou v roce 2006, jenž vedl k přerušení dodávek plynu

²⁹ Energetický dialog EU-Rusko: *Osmá souhrnná zpráva* (dostupný online)

³⁰ ROMANOVA T.A. *Energetičeskoje sotrudničestvo Rossiji i Evrosojuza: Osnovnije napravlenija evolucij i sovremennoje sostojanije*, str. 9

³¹ трансправительственный

do EU, vznikl mechanismus včasného varování. Měl však omezenou efektivnost, neboť sloužil pouze jako prevence dlouhodobých sporů. Nakonec se mu nepodařilo zabránit konfliktu v roce 2009 a poškození pověsti Ruska.

V současnosti je Dialog strukturován do tří tematických skupin. V rámci Skupiny pro energetickou účinnost si obě strany vyměnily informace o technologiích na snížení spalování zemního plynu. Moskva a Brusel začaly také spolupracovat v oblasti energetické účinnosti a úspor energie a Evropská unie proto založila centra v Archangelsku, Astrachani a Kaliningradě k podpoře své technologie. V rámci Skupiny pro energetickou strategii se Evropská unie a Rusko dohodly na vzájemně přijatelné změně v otázce dlouhodobých smluv na dodávky zemního plynu. Vzhledem k tomu, že se názor obou stran na liberalizaci trhu liší, nedošlo ve Skupině pro sledování vývoje energetických trhů k očekávanému vývoji.³²

1.2 Plynové krize 2006 a 2009 a jejich vliv na politiku EU v oblasti energetiky

K výraznému vývoji politiky EU v oblasti energetiky a k posunu v názoru na externí energetické vztahy došlo po východním rozšíření a plynových krizích v letech 2006 a 2009.³³ Velmi důležitou roli zde sehrála Ukrajina, jako hlavní tranzitní země, přes kterou se dodává plyn do většiny evropských zemí. Pro větší pochopení kontextu dvou rusko-ukrajinských plynových krizí (2006 a 2009), které ohrožily bezpečnost mnoha členských států EU a zároveň zpochybnily důvěryhodnost Ruska jako spolehlivého dodavatele a Ukrajiny jako spolehlivého přepravce plynu, je třeba se podívat na historii vztahů těchto dvou aktérů.

V roce 2003 se Rusko rozhodlo přejít s bývalými sovětskými republikami na tržní vztahy v oblasti energetické politiky, to znamená, že stoupla cena za plyn. Již v 90. letech, vždy když Rusko potřebovalo prosadit určité své hospodářské nebo geopolitické zájmy ve vztahu s Ukrajinou, neváhalo pohrozit přechodem na „světové ceny“.³⁴ Rusko také neváhalo využít ceny za energie jako nástroj k převzetí tranzitních sítí klíčových zemí pro dodávky ropy a

³² TICHÝ, Lukáš. *Co přineslo 10 let Energetického dialogu EU-Rusko* [online]

³³ MISÍK, Matuš. *Východné rozšírenie a politika EÚ v oblasti energetiky: Smerom ku spoločnej európskej energetickej politike?*, str. 589

³⁴ V roce 1993 v Massadře byla podepsána dohoda mezi Borisem Jelcinem a Leonidem Kravčukem, která znamenala souhlas Ukrajiny s odevzdáním jaderného arzenálu Rusku a rozmístění ruské Černomořské flotily v Sevastopolu na 20 let za podmínky zachování „starých cen“ za ropu a plyn dodané z Ruska na Ukrajinu.

zemního plynu z Ruska na světový trh, tzn. Ukrajiny a Běloruska.³⁵ „Staré ceny“ na dodávky plynu (cca 50 USD/1000 m³) by bylo možné zachovat jen za podmínky vlastnického vstupu Gazpromu do společností spravujících tranzitní plynovody na jejich území.³⁶ V roce 2004 byly zastaveny dodávky plynu z Ruska přes plynovod Jamal, které vedou přes Bělorusko a Polsko do Německa. Lukašenko poté povolil vstup Gazpromu do společnosti Beltransgaz, která vlastní tranzitní plynovod na území Běloruska.

Od roku 2006 došlo ke změnám v ceně za ruský plyn. Zatímco Bělorusko platilo 46,7 USD/1000 m³, tržní evropská cena pro Ukrajinu představovala 230 USD/1000 m³.³⁷ Jako odůvodnění vysoké ceny bylo uvedeno porušení dodatku k plynárenské smlouvě z roku 2004, kde se předpokládalo založení společného plynárenského podniku (realizaci tohoto projektu překazila tzv. Oranžová revoluce na přelomu roku 2004 a 2005). Ukrajinská strana naopak hrozila zvýšením poplatků za tranzit přes ukrajinské území.³⁸

Gazprom proti Ukrajině použil přesvědčovací metodu jako proti Bělorusku v roce 2004. 1. ledna 2006 byly zastaveny dodávky plynu pro Ukrajinu s cílem dosáhnout změny obchodních podmínek stanovených smlouvou z roku 2000 a akceptování změny ceny za plyn Ukrajinou.³⁹ Dopady na evropské země byly bezprostřední.⁴⁰ Došlo k tomu, že si Ukrajina odebírala pro svoji potřebu část dodávek určených pro evropské spotřebitele. Pokles dodávek do Evropské unie způsobil protesty po celé Evropě. 2. ledna Maďarsko informovalo o ztrátě až 40 % svých dodávek z Ruska; Rakousko, Slovensko a Rumunsko prohlásily, že jejich zásoby poklesly o třetinu; Francie ztratila 25-30 % a Polsko 14 %.⁴¹ Itálie oznámila, že přišla během 1. až 3. ledna o 32 milionů m³, což představovalo 25 % jejích dodávek z Ruska.⁴²

³⁵ Přístup k tranzitním sítím těchto zemí byl definován jako cíl energetické politiky Ruska v Energetické strategii Ruska do období do roku 2020.

³⁶ DULEBA, Alexander. *Poučenia z plynovej krízy v januári 2009*, str. 8.

³⁷ STERN, Jonathan. *The Russian-Ukrainian gas crisis of January 2006*, str. 11

³⁸ DULEBA, Alexander. *Poučenia z plynovej krízy v januári 2009*, str. 9.

³⁹ Tamtéž, str. 10.

⁴⁰ Gazprom informoval, že si Ukrajina vzala od 1. do 2. ledna 104,8 milionů m³ z dodávek pro EU a od 2. do 3. ledna 118,7 m³. (RIA Novosti, 3. ledna 2006)

⁴¹ Zpravodajská stanice BBC: *Russia vows to end gas shortage* [online]

⁴² *Italy lost 32 mln cu m of gas in Russia-Ukraine gas dispute* (RIA Novosti, 3. ledna 2006)

Výsledkem krize bylo podepsání pro Ukrajinu nevýhodné smlouvy mezi Gazpromem, Naftogazem a RosUkrEnergo (RUE)⁴³ 4. ledna 2006.

Podle nové dohody se Ukrajina zavázala nakupovat ročně 17 miliard m³ ruského plynu v ceně 230 USD/m³, což byl 4,5 násobný nárůst oproti ceně 50 USD. Cena poplatků za tranzit ruského plynu přes území Ukrajiny do Evropy se zvýšila jenom velmi mírně z 1,093 na 1,6 USD/m³ na 100 km. Cena za plyn dovezený z Ruska byla fixovaná na jeden rok, takže měla být předmětem dohadování mezi Gazpromem a Naftogazem každý rok.⁴⁴

Důvodem vypuknutí další krize 1. ledna 2009 byla také netransparentnost RUE a Gazpromu. Od nevýhodné dohody z roku 2006 monopol na dodávky plynu pro Ukrajinu z Ruska a postsovětské střední Asie získala právě RUE, ve které Gazprom kontroloval 50 % a zbylých 50 % patřily ukrajinským podnikatelům Dmytru Firtašovi a Ivanu Fursinu. V říjnu 2008 oznámili předsedové vlád Julia Tymošenkova a Vladimir Putin, že se dohodli na podepsání nové dohody. Tato smlouva byla opět pro Rusko výhodná, protože umožňovala zvýšit jeho podíl na ukrajinském energetickém trhu, na Ukrajině byla naopak silně kritizována, hlavně ze strany prezidenta Viktora Juščenka. Ukrajina také odmítla zaplatit dluh, který po ní Gazprom požadoval, ve výši 2,4 miliardy USD. Tyto a další neshody mezi oběma zeměmi vedly k přerušení dodávek plynu a k jejich úplnému zastavení 7. ledna 2009.⁴⁵

Ve dnech 19. a 20. ledna byly následně podepsány dvě dohody: o dodávkách plynu z Ruska na Ukrajinu a o tranzitu ruského exportního plynu přes území Ukrajiny do Evropy na následujících deset let.⁴⁶ Ukrajina si pro rok 2009 vyjednala dvacetiprocentní slevu na dodávky ruského plynu, za podmínky, že ceny transportu suroviny do Evropy zůstanou na úrovni roku 2008. Bylo také stanoveno, že od 1. ledna 2010 budou všechny ceny i poplatky na evropském standardu bez jakýchkoliv výjimek nebo slev. Část ukrajinského dluhu byla splacena ještě před krizí, další část pak během krize a zbytek byl odpuštěn v souvislosti s

⁴³ Naftogaz – ukrajinský státní energetický podnik, který nakupuje ruský plyn

RosUkrEnergo – Švýcarská společnost vytvořena v roce 2004, aby zprostředkovávala a regulovala prodej a dodávky ruského a středoasijského plynu na Ukrajině

⁴⁴ DULEBA, Alexander. *Poučenia z plynovej krízy v januári 2009*, str. 11

⁴⁵ Tamtéž, str. 13.

⁴⁶ Naskenovaná kopie o dodávkách plynu z 19. ledna 2009 byla zveřejněna internetovým deníkem *Ekonomična pravda*. *Uhoda miž Naftohazom i Hazpromom vid 12 berezna*, [online]. 13. března 2009. Dostupné z: <http://epravda.com.ua/publications/47d95cd3e63cb>

novou dohodou. Premiérce Tymošenkové se naproti tomu podařilo dojednat vyloučení firmy RosUkrEnergo z pozice prostředníka obchodů s plynem mezi Ruskem a Ukrajinou.⁴⁷

Podepsání desetiletých plynových dohod v roce 2009 vyústilo také v odsouzení bývalé ukrajinské premiérky Julie Tymošenkové v roce 2011. Ta byla obviněna z překročení svých pravomocí a podepsání pro Ukrajinu krajně nevýhodné smlouvy o dodávkách plynu z Ruska. Podle vyšetřovatelů neměla Tymošenková ani souhlas vlády k podpisu. Uvedli také, že cena, kterou Ukrajina souhlasila platit, byla příliš vysoká a vedla k vážnému poškození plynárenské společnosti Naftogaz a ukrajinské ekonomiky.⁴⁸

Zejména Slovensko se stalo bez vlastního přičinění zajatcem rusko-ukrajinského sporu. Hospodářské ztráty Slovenské republiky způsobené plynovou krizí v roce 2009 přesáhly 1 miliardu Eur. Dopad na hospodářský růst v roce 2009 činil zhruba minus 1 % HDP, hrozil přesun ekonomických aktivit z území SR do jiných krajín, došlo ke zvýšení napětí v bilaterálních vztazích s Ukrajinou a byla narušena důvěra vůči Rusku jako spolehlivému dodavateli zemního plynu.⁴⁹

Po plynových krizích se Rusko snažilo zdiskreditovat Ukrajinu v očích EU. Záměrem bylo vykreslit Kyjev jako nestabilního, neschopného partnera, který neumí dodržet žádné závazky, je nespolehlivý a neumí zajistit ani tranzit energetických surovin. Moskva se zjevně snažila získat větší podporu pro diverzifikaci plynovodů do Evropy (Nord Stream a South Stream), vedoucích mimo Ukrajinu.⁵⁰ Rusko je ale smluvně vázáno poskytovat zemní plyn do západní Evropy a proto Moskva stále zůstává silně závislá na ukrajinských plynovodech, aby docházelo k včasným dodávkám.⁵¹

Obě krize měly bezesporu významný vliv na formování Energetické politiky EU. Lze tak usuzovat při porovnání doby konání sporů o plyn a prvními kroky ve formování energetické politiky. Vzhledem k tomu, že při těchto dvou konfliktech došlo k několikadenním zastavením dodávek plynu do Evropy, došlo k ohrožení samotné bezpečnosti jednotlivých členských

⁴⁷ TICHÝ, Lukáš. *Dvě kola rusko-ukrajinské plynové krize 2009* [online]

⁴⁸ Zpravodajská stanice BBC: *Ukraine ex-PM Yulia Tymoshenko jailed over gas deal* [online]

⁴⁹ DULEBA, Alexander. *Poučenia z plynovej krízy v januári 2009*, str. 6

⁵⁰ STREIČEK, Petr. *Energetická politika ES/EU a otázky energetické bezpečnosti* [online]

⁵¹ ERLANGER, Steven. *U.S. Hopes Boom in Natural Gas Can Curb Putin* [online]

zemí. To změnilo chápání samotné energetické politiky a přesunulo ji na bezpečnostní úroveň, která je mnohem významnější.

Základ pro společnou energetickou politiku představovala rezoluce vydaná ministry Společenství v roce 1986.⁵² Byly zde stanoveny obecné cíle energetické politiky do roku 1995. V roce 1995 byla vydána Bílá kniha⁵³ o energetické politice, jejímž ústředním faktorem byla integrace trhu. Jako hlavní cíl byla stanovena konkurenceschopnost, spolehlivost dodávek a ochrana životního prostředí. Další aktivita v budování společné energetické politiky byla Evropskou unií vynaložená až v roce 2006 v podobě Zelené knihy⁵⁴. Jejím cílem je udržitelnost, konkurenceschopnost a zabezpečení dodávek a jako první spojila různorodé energetické politiky jednotlivých členských zemí a vytvořila z nich společnou strategii pro Evropu. V souvislosti s plynovými krizemi vznikla naléhavá potřeba jednotného postupu všech států v oblasti energetiky, a proto v roce 2007 byla vydána strategická koncepce Energetické politiky pro Evropu.⁵⁵ Druhý strategický přezkum energetiky, vydaný v listopadu 2008, se zaměřuje na vybudování energetické solidarity mezi členskými státy a vydává balíček návrhů na zvýšení energetické efektivity, k níž právě výrazně přispívají faktory bezpečnosti a solidarity.⁵⁶

Dalším zásadním zlomem ve vývoji evropské energetické politiky je přijetí Lisabonské smlouvy v roce 2009, kdy energetika poprvé získává zakotvení v primární legislativě EU, a to v článku 194. Je zde podrobně popsána a objasněna činnost EU v oblasti energetiky. Jedním z cílů vedle zabezpečení fungování energetického trhu a energetické efektivity je i zajištění energetické bezpečnosti dodávek energie a podpora diverzifikace zdrojů. Tyto cíle mají být uskutečňovány v duchu solidarity. Jestliže nějakému členskému státu hrozí přerušení dodávek, může počítat s dodávkami energie ze strany ostatních členských států. Vzhledem k zásadě subsidiarity bude EU moci zasahovat pouze v případě, že bude schopna jednat účinněji než členské státy.⁵⁷

⁵² PRÁŠIL, Jan. *Energetika* [online]

⁵³ Bílé knihy Komise jsou dokumenty, které obsahují návrhy na činnost evropského společenství v určité oblasti. Pro členské státy EU má pouze doporučující povahu, je nezávazným dokumentem.

⁵⁴ Zelené knihy popisují stávající stav určité problematiky a pak navrhují řešení. Mají za úkol nastartovat veřejné diskuse o konkrétních tématech a záměrech Evropské komise ještě předtím, než přistoupí k jejich zpracování do podoby zákona či směrnice.

⁵⁵ PRÁŠIL, Jan. *Energetika* [online]

⁵⁶ Europa: Summaries of EU legislations. *Energy Security and Solidarity Action Plan* [online]

⁵⁷ Europa: Přehledy právních předpisů EU. *Energetika* [online]

Zatím poslední strategie Evropa 2020 byla vydána v roce 2010. Aktualizuje energetickou politiku EU a vymezuje priority v horizontu 2011-2020. V následujících deseti letech členské státy čekají investice ve výši 1 bilionu Eur do diverzifikace energetických zdrojů, propojení infrastruktur a výměny zařízení za účinnější a šetrné k životnímu prostředí.⁵⁸

1.3 Role Ukrajiny jako tranzitní země

Ukrajinský plynový dopravní systém je unikátní technologický celek, který umožňuje Ukrajině zaujímat první místo ve světě v tranzitu plynu přes své území. Obchod přepravních služeb, kde má právě potrubní přeprava přibližně 30 % obchodního obrátu, tvoří dominantní pozitivní trend ukrajinského zahraničního obchodu.⁵⁹ Ukrajinský přepravní systém zemního plynu zahrnuje 37 600 km plynovodů, 71 posilovacích stanic a 13 podzemních zásobních jednotek zemního plynu s kapacitou až 32 miliard m³.⁶⁰ Vedoucí společností v oblasti dopravy a skladování zemního plynu na Ukrajině je Ukrtransgaz, v níž sto procent akcií vlastní národní akciová společnost Naftogaz Ukrajina. V roce 2013 přepravil Ukrtransgaz do Evropy 83,7 miliard m³ zemního plynu, což je o 3,08 % (2,5 miliardy m³) více než v předešlém roce (viz. Tabulka č. 1.).

Tabulka č. 1:

Provozní výsledky Ukrtransgazu 2007 - 2013							
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Doprava plynu pro ukrajinské zákazníky	60,1	56,5	44,5	50,4	51,7	48,8	44,1
Tranzit plynu přes území Ukrajiny, celkem	115,2	119,6	95,8	98,6	104,2	84,3	86,1
- do zemí západní Evropy, celkem	112,1	116,9	92,8	95,4	101	81,2	83,7
- do společenství nezávislých států, celkem	3,1	2,7	2,9	3,2	3	3	2,4

Zdroj: Ukrtransgaz, Dostupné z: <http://www.utg.ua/en/benefits/> (vlastní zpracování)

⁵⁸ PRÁŠIL, Jan. *Energetika* [online]

⁵⁹ RUBAN, Andrey. *Pozice Ukrajiny v euroasijském transportu ropy a zemního plynu*, str. 164.

⁶⁰ Zpravodajský server Enerhetyka.ua. *Hazottransportna systema Ukrajiny* [online]

Celá Evropská unie, včetně Turecka, Norska, Švýcarska a ostatních balkánských států spotřebovala v roce 2013 18,7 bilionů m³ zemního plynu. Ministerstvo energetiky Spojených států amerických v březnu 2014 informovalo, že 30 % zemního plynu spotřebovaného v Evropě proudí z Ruska, z nichž 16 % právě přes potrubní síť ležící na území Ukrajiny.⁶¹ V roce 2012 bylo přes území Ukrajiny transportováno 81,18 miliard m³, což v té době tvořilo 18,3 % spotřeby EU.⁶²

Pro Rusko je Ukrajina celkově vzato významná, kvůli jeho snaze o znovuzískání svého předešlého statusu síly tím, že získá mocenskou převahu v postsovětském regionu. Navíc třetina Rusů vnímá Ukrajinu jako bezprostřední součást Ruska⁶³, nebo podle Putinových slov bratrský národ.⁶⁴ Od rozpadu SSSR a v průběhu 90. let byla Ukrajina pro Rusko nejdůležitější zemí, která mu umožňovala bezpečné a nepřerušované dodávky plynu na evropské trhy. Většina sovětských potrubních přepravních infrastruktur byla vybudována právě na území Ukrajiny. Energetické vztahy mezi oběma zeměmi se však nevyvíjely pozitivně a následně si Rusko začalo dělat starosti se svojí vysokou závislostí na ukrajinské tranzitní přepravě.⁶⁵

V dnešní době množství přepraveného plynu přes ukrajinské území klesá, přesto však Ukrajina zůstává stále jednou z největších tranzitních zemí, přes které se dostává zemní plyn k evropským spotřebitelům. Kvůli diversifikaci dodávek plynu do EU dochází i ke změně role Ukrajiny jako tranzitní země. Odhad vývoje je však možný pouze při průzkumu předpisů, které regulují vývoj na trhu s plynem a platných smluv, obsah kterých je však často zahalen tajemstvím. Rusko již několikrát poukázalo na to, že v budoucnosti nepočítá s plným využitím ukrajinského koridoru, jeho kapacita by oproti roku 2012 měla v roce 2014 klesnout o polovinu tj. ze současných 142 mld. m³ plynu na přibližně 71 mld. m³ plynu.⁶⁶

⁶¹ METELITSA, Alexander. *16% of natural gas consumed in Europe flows through Ukraine* [online]

⁶² TICHÝ, Lukáš. *Evropský diskurs o energetických vztazích mezi EU a Ukrajinou* [online]

⁶³ Zpravodajský server Bigmir: *Tret rossijan scitajut Ukrajinu svojej teritorijej – opros* [online]

⁶⁴ KROPATCHEVA Elena. *Russia's Ukraine Policy against the Background of Russian-Western Competition*, str. 172

⁶⁵ Tamtéž, str. 192

⁶⁶ TICHÝ, Lukáš. *Evropský diskurs o energetických vztazích mezi EU a Ukrajinou* [online]

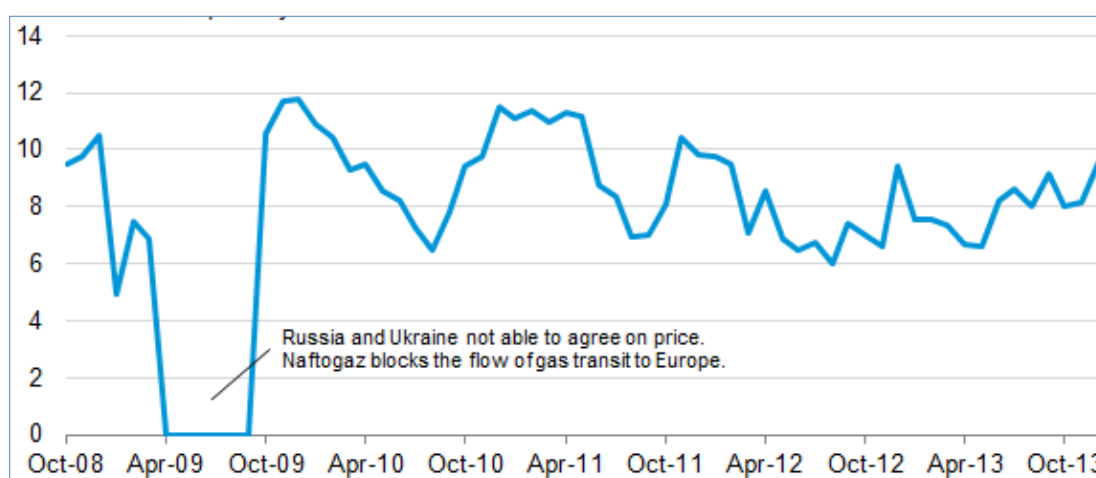
Obrázek č. 1: Hlavní transnitní potrubní trasy zemního plynu přes Ukrajinu

Zdroj: U.S. Energy Information Administration, IHS EDIN a International Energy Agency. Dostupné z: <http://www.eia.gov/todayinenergy/detail.cfm?id=15411>

Ruský zemní plyn se do EU přes Ukrajinu dodává dvěma hlavními plynovody a to Bratrství (Brotherhood) a Sojuz (Union). Bratrství je ruským nejdelším plynovodem mířícím do Evropy. Vede z Ukrajiny na Slovensko, kde se rozděluje na dvě větve, aby zásoboval severní a jižní Evropu. Plynovod Sojuz spojuje ruské plynovody se sítěmi ve Střední Asii a dodává dodatečný plyn do střední a severní Evropy. Přes Ukrajinu prochází také plynovod Trans-Balkan, který dodává ruský plyn do balkánských zemí a Turecka.⁶⁷ Množství zemního plynu proudícího přes území Ukrajiny je různé v závislosti na ročním období. V zimě to může být až 384 milionů m³, v létě jenom 192 m³.

Graf č. 2: Ruský export zemního plynu do Evropy přes Ukrajinu (říjen 2008 – prosinec 2013)
(miliarda kubických stop za den)

Zdroj: U.S. Energy Information Administration, IEA a Eastern Bloc Energy, Dostupné z: <http://www.eia.gov/todayinenergy/detail.cfm?id=15411>

⁶⁷ METELITSA, Alexander. 16% of natural gas consumed in Europe flows through Ukraine [online]

Je však třeba zdůraznit významnou roli ostatních plynovodů dodávajících ruský plyn, jenž neprochází přes území Ukrajiny. Po dně Baltského moře do Německa od roku 2011 přivádí až 30 miliard m^3 ročně plynovod North Stream. V předešlých letech bylo přes Ukrajinu dodáváno až 80% ruských dodávek plynu do Evropy, ale právě od zprovoznění plynovodu Nord Stream je to již jenom 50 % - 60 %. Další plynovod, jenž prochází mimo území Ukrajiny, je polský Jamal. Jeho kapacita je mezi 12 a 18 miliardami m^3 ročně a ve Frankfurtu nad Odrou přechází do Německa. Turecko i Finsko mají také svoje zásobovací plynovody, mířící k nim z Ruska, nelze je však nadále využít pro zásobování Balkánu nebo Skandinávie.⁶⁸

Významná role Ukrajiny jako tranzitní země se dá vypočítat z přepravní kapacity jednotlivých plynovodů. Maximální přepravní kapacita plynovodů pro export ruského plynu do Evropy při vyloučení dodávek přes Ukrajinu je zhruba 45 miliard m^3 ročně. Ruský export do Evropy s vyloučením Turecka a Finska představuje přibližně 103 miliard m^3 plynu ročně. V případě, že by došlo k zastavení tranzitu přes území Ukrajiny, klesly by ruské exportní kapacity na 46 %. To by vedlo k poklesu výnosů z prodeje zhruba na polovinu a mělo by to významný vliv na ruskou ekonomiku.⁶⁹

⁶⁸ LUDVÍK, Vratislav. *Gazprom se bez Ukrajiny neobejde* [online]

⁶⁹ Tamtéž.

2. Historie energetického dialogu EU–Ukrajina

Transportní infrastruktura Ukrajiny představuje významný spojovací článek mezi největším spotřebitelem – EU a největším dodavatelem – Ruskem. Prioritním zájmem EU ve vztahu k Ukrajině je proto především rozvoj stabilní energetické spolupráce, reforma energetického sektoru Ukrajiny a modernizace její přepravní infrastruktury a snížení politického vlivu na spolehlivost energetických dodávek.⁷⁰

Ukrajina začala vyvíjet vztahy s EU již po získání nezávislosti v roce 1991. Priorita její zahraniční politiky se však nedá stanovit jednoznačně, neboť měla tendence balancovat mezi orientací na západ a na východ. Podle geografické struktury jejího zahraničního obchodu lze určit, že se geoekonomické zájmy Ukrajiny od 90. let vyvíjely od „statusu quo“ k neutrálnímu geoekonomickému chování. Nejdříve se Ukrajina orientovala na postsovětské trhy. V období mezi 2000 a 2005 byly exportní objemy z Ukrajiny do Evropy a do Společenství nezávislých států (SNS) vyrovnané, ale následně došlo k opětovnému nárůstu exportu do SNS. Dlouhodobý cíl zahraniční politiky Ukrajiny je však úplná geoekonomická restrukturalizace směrem k EU.⁷¹

2.1 Dohoda o partnerství a spolupráci

Ukrajina jako první z postsovětských zemí podepsala v roce 1994 Dohodu o partnerství a spolupráci (DPS), která vstoupila v platnost v roce 1998.⁷² Cílem partnerství bylo podpořit politický dialog, demokracii, rozvinout hospodářství a doprovázet země na přechodu k tržní ekonomice. V rámci ekonomické spolupráce se toto partnerství mimo jiné zaměřovalo také na energetiku, té se však v porovnání s politickým dialogem dotýkalo jen okrajově. V zásadě cílem této hospodářské spolupráce bylo, přispět k procesu vytváření ekonomických reforem a hospodářskému oživení.⁷³ DPS se ale nestala nástrojem modernizace ukrajinské ekonomiky a ani jí nepomohla ulehčit ekonomickou transformaci.⁷⁴

⁷⁰ TICHÝ, Lukáš. *Evropský diskurs o energetických vztazích mezi EU a Ukrajinou*, str. 94

⁷¹ RUBAN, Andrey. *Pozice Ukrajiny v euroasijském transportu ropy a zemního plynu*, str. 164

⁷² Evropská komise. *Partnership and cooperation agreement* [online]

⁷³ Europa: Přehledy právních předpisů EU. *Dohody o partnerství a spolupráci (APC): Rusko, východní Evropa, jižní Kavkaz a Střední Asie* [online]

⁷⁴ SHUMYLO, Olga. *Diskuze o perspektivách Ukrajiny na vstup do EU* [online]

2.2 Evropská politika sousedství

Důležitým milníkem v energetickém dialogu mezi EU a Ukrajinou bylo zařazení Ukrajiny do programu Evropské politiky sousedství (ENP).⁷⁵ Dnes je představována jako prioritní partner v rámci této politiky.⁷⁶ Tato politická iniciativa byla zahájena v roce 2003. Poskytuje vyhlídky postupnému překročení tradičních obchodních vztahů a spolupráce směrem k větší integraci. ENP nabídla svým východním sousedům mnoho výhod, které byly v minulosti spojovány pouze s členstvím, jako je podíl na evropském vnitřním trhu, spolupráce v oblasti dopravy a lepší propojení s Unií, především co se týče energetiky. V hospodářské oblasti nabídla ENP užší preferenční obchodní vztahy a možnost účastnit se některých programů EU a větší finanční a technickou pomoc.⁷⁷

ENP měla za úkol urychlit strukturální reformy, skutečný pokrok však závisel na odhodlání Ukrajiny reformy uskutečnit. Navzdory tomu, že v roce 2005 byl opět oznámen cíl Ukrajiny stát se členem EU, existuje významná rozdílnost mezi tímto cílem a ukrajinskou obchodně-zahraniční realitou. Ukrajina je totiž vysoce závislá na energetických dovozech z Ruska a zboží prodávané na jiných trzích než v SNS je málo konkurenceschopné.⁷⁸ Významnou roli hraje i samotná ochota ukrajinských elit realizovat změny a přeorientovat svou ekonomiku směrem na západ.

2.3 Memorandum o porozumění o energetické spolupráci

Základem úspěšné spolupráce mezi oběma aktéry je vytvoření jasného rámce, který tyto vztahy bude regulovat. EU po roce 2005 měla zájem upevnit vzájemnou spolupráci v energetickém sektoru a začala v energetických vztazích s Ukrajinou prosazovat legislativní rámec, založený na implementaci právně závazných dohod ze strany Ukrajiny. Obě strany podepsaly 1. prosince 2005 Memorandum o porozumění o energetické spolupráci (MOP), které upravuje jejich energetické vztahy. Toto memorandum vytváří ucelený rámec pro uskutečnění energetické spolupráce mezi EU a Ukrajinou a popisuje plány pro jednotlivé

⁷⁵ ENP byla vypracována jako rámcový postup pro vztahy se všemi zeměmi sousedícími s EU. Je to flexibilní systém, který jde nad rámec existujících vztahů a nabízí možnost hlubších politických vztahů a ekonomické integrace.

⁷⁶ EU External Action: *EU-Ukraine relations. Fact sheet* [online]

⁷⁷ Evropská komise. *Evropská politika sousedství* [online]

⁷⁸ RUBAN, Andrey. *Pozice Ukrajiny v euroasijském transportu ropy a zemního plynu*, str. 166

klíčové energetické sektory.⁷⁹ Nejdříve byly definovány čtyři plány pro bilaterální spolupráci a následně byl přidán pátý:

- Bezpečnost provozovaných ukrajinských jaderných elektráren
- Integrace trhů s elektřinou a plynem⁸⁰
- Zabezpečení dodávek energie a tranzitu uhlovodíků
- Strukturální reformy s cílem zvýšit úroveň bezpečnosti a ochrany životního prostředí v těžebním průmyslu
- Energetická efektivita a obnovitelné zdroje energie

Proces plnění evropských závazků v oblasti energetiky vyplývajících pro Ukrajinu ze schválených dohod a smluv je průběžně sledován a evaluován ve zprávách Rady Evropské unie. EU po podepsání Memoranda skutečně začala aktivně rozvíjet spolupráci s Ukrajinou v energetické oblasti. Spíše však byla věnována pozornost menším projektům a orientaci na zlepšení obecných energetických znalostí ukrajinských elit. Snaha poskytnout všechny adekvátní informace týkající se energetiky, měla za účel pomoc při rozvoji politické kultury, která má i dopad na formování energetických vztahů mezi EU a Ukrajinou.

Po plynové krizi s Ruskem v roce 2006 přišla ještě téhož roku reakce EU ve společné zprávě z roku 2006. Důrazně upozornila na potřebu zlepšení energetické účinnosti a rozvoje obnovitelných zdrojů energie. EU tedy především vyjádřila zájem o zlepšení soběstačnosti Ukrajiny. Začal se připravovat společný projekt pro podporu Státní agentury pro energetickou účinnost a úsporu energie (SAEE), jehož výsledkem je zahraniční podpora Evropské komise, ale i jednotlivých energetických agentur z Rakouska, Švédska, Německa a Francie.⁸¹ Také byl v následujících letech vypracován zákon na podporu nezávislosti Národní komise pro regulaci energie tak, aby byla financována speciálním fondem v rámci státního rozpočtu s cílem úplně oddělit regulační orgán od plynárenských podniků.⁸² Snaha EU posílit nezávislost orgánů rozhodujících o energetice však nebyla naplněna.

⁷⁹ Evropská komise. *Memorandum of Understanding on co-operation in the field of energy between the European Union and Ukraine* [online]

⁸⁰ Tento plán vedl Ukrajinu k podepsání protokolu o přistoupení ke smlouvě o Energetickém společenství.

⁸¹ Zpravodajský server Ukrajinska Enerhetyka. *Joint EU-Ukraine report. Implementation of the EU-Ukraine Memorandum of Understanding on Energy Cooperation during 2006* [online]

⁸² Zpravodajský server Ukrajinska Enerhetyka. *Second joint EU-Ukraine report. Implementation of the EU-Ukraine Memorandum of Understanding on Energy Cooperation during 2007* [online]

2.4 Akční plán

MOP zároveň představuje důležitý nástroj uskutečnění cílů Akčního plánu EU-Ukrajina (AP), který byl podepsán rovněž v roce 2005.⁸³ Jak je stanoveno v akčním plánu⁸⁴, klíčovým elementem ve stále rostoucí úzké spolupráci mezi EU a Ukrajinou je zesílená spolupráce mezi oběma aktéry v oblasti energie.⁸⁵ V akčním plánu je stanoven program ukrajinských politických i ekonomických reforem s jasně danými krátkodobými a střednědobými prioritami. Klade důraz na konkrétní úkoly jako je například potřeba Ukrajiny přiblížit se energetickým cílům a zájmům Unie, rozvoj podmínek pro plynulé vytvoření vnitřního trhu s plynem a elektřinou na Ukrajině, podpora konkrétních infrastrukturních projektů společného zájmu s cílem zvýšit bezpečnost energetických dodávek jak pro Ukrajinu, tak pro Evropu a spolupráce s cílem zvýšení energetické účinnosti.⁸⁶ Zahrnutí kodaňských politických kritérií do AP otevřelo cestu pro další demokratizaci Ukrajiny. Průběh realizace plánu je pravidelně sledován Evropskou komisí.

Energie byla důležitou součástí politiky sousedství již od svého založení. Ale události na začátku roku 2006 mezi Ruskem a Ukrajinou byly varováním připomínajícím, že energetická bezpečnost by měla být ještě větší prioritou v politické agendě. EU tedy pokračovala v udržování úzké spolupráce s Ukrajinou v oblasti energetiky. Pomocí nástroje ENP podporovala integraci do evropského energetického trhu a pomáhala vytvořit právní prostředí, kde mohou být uskutečněny investice soukromého sektoru do infrastruktury.⁸⁷

2.5 Východní partnerství

V roce 2008 se Ukrajina (spolu s Běloruskem, Arménií, Ázerbájdžánem, Gruzíí a Moldavskem) stala součástí programu Východního partnerství (VP) EU. Tento program byl logickým prodloužením Evropské politiky sousedství započaté jako reakce na východní rozšíření EU v roce 2004. Jedná se o fórum, jehož cílem je vylepšit politické a ekonomické vztahy mezi EU

⁸³ TICHÝ, Lukáš. *Evropský diskurs o energetických vztazích mezi EU a Ukrajinou*, str. 95

⁸⁴ Akční plány tvoří jádro ENP pro jednotlivé partnerské země EU. Tyto akční plány jsou politické dokumenty, které vytyčují strategické cíle spolupráce mezi sousedními zeměmi a EU. Akční plány obsahují ucelený přehled společně dohodnutých priorit, jež má daná sousední země a EU provést.

⁸⁵ Evropská komise. *EU/Ukraine Action Plan* [online]

⁸⁶ Tamtéž.

⁸⁷ FERRERO-WALDNER, Benita. *The European Neighbourhood Policy: The EU's Newest Foreign Policy Instrument* [online]

a šesti pro ni strategickými zeměmi. Zavádí nový rámec spolupráce založený na čtyřech politických platformách:

- demokracii s řádnou kvalitou veřejné správy a stabilitou,
- hospodářské integraci a soudržnosti s politikami EU,
- energetické bezpečnosti a
- kontakty mezi lidmi, s cílem přiblížit partnery blíže k EU.⁸⁸

K inauguraci Východního partnerství došlo v roce 2009 v Praze. Byla zde podepsána Společná deklarace, která si v oblasti energie klade za cíl posílení bezpečnosti prostřednictvím spolupráce s ohledem na dlouhodobé stabilní a bezpečné dodávky a tranzit energie. Cílem je lepší regulace, energetická účinnost a zesílené využívání obnovitelných zdrojů.⁸⁹ V září 2011 ve Varšavě proběhl druhý summit, kde byla přijata „cestovní mapa“, jež obsahovala konkrétní kroky vedoucí k prohloubení spolupráce. Na třetím summitu konaném 21. listopadu 2013 ve Vilniusu mělo dojít k podepsání asociační smlouvy mezi Ukrajinou a EU, ale kvůli náhle změně názoru Kyjevem k ní nedošlo.

V důsledku zesílených snah EU v rámci VP Ukrajina dostala možnost politické asociace a ekonomické integrace do EU. Tato možnost předpokládá větší účast partnerských zemí v politice EU a postupnou integraci do společného trhu s EU. Bilaterální rozměr umožňuje Evropské unii jednání s některými zeměmi Východního partnerství o Asociačních dohodách⁹⁰. V rámci multilaterální dimenze VP probíhají schůzky hlav států každé dva roky, každoročně na úrovni ministrů zahraničních věcí a pravidelně na úrovni jiných ministrů.⁹¹ Jednou z tematických platform, v rámci které multilaterální spolupráce probíhá, je energetická bezpečnost. V rámci této platformy působí tematické panely a je realizováno několik vlajkových iniciativ VP například Regionální trhy s energií a energetická účinnost.⁹² Zajímavostí je, že v prvních fázích projektu VP se nekladl takový důraz na energii a

⁸⁸ EU Neighbourhood Info Center. *Vademecum on Financing in the Frame of the Eastern Partnership* [online]

⁸⁹ Evropská komise. Press releases database. *Joint Declaration of the Prague Eastern Partnership Summit of 7th of May 2009* [online]

⁹⁰ Asociační dohoda – dohoda o přidružení, která přinese kromě prohloubení politického a sektorového dialogu s EU právní závazek dané země pracovat na reformách a přiblížení národní a evropské legislativy.

⁹¹ TRAHNUK, O. J. *Pravove rehuluvanna spivrobitnictva Ukrajina ta ES z enerhetycnych pytan u ramkach Schidnoho partnerstva*, str. 147.

⁹² CANCIANI, E. *Regional energy markets and energy efficiency* [online]

energetickou bezpečnost. K přehodnocení priority v rámci politiky VP došlo po přerušení dodávek plynu Ruskem začátkem roku 2009.⁹³

Konkrétně v Pracovním programu 2012-2013 se kladl důraz především na sbližování regulačních struktur, rozvoj elektrického, plynového a ropného propojení a diverzifikace dovozu. Pracovní program 2014-2017 potvrzuje nutnost využívat synergii a komplementaritu s ostatními organizacemi působícími v regionu jako je Energetické společenství, Iniciativa Baku⁹⁴ a Černomořská synergie⁹⁵. Program INOGATE⁹⁶ by měl i nadále podporovat práci této platformy prostřednictvím regionálních energetických programy. Pozornost by měla být udělena také iniciativě E5P^{97, 98}. Energetická platforma se v letech 2014-2017 soustředí hlavně na:

- sbližování regulačních struktur,
- rozvoj elektrického, plynového a ropného propojení a diverzifikace dovozu,
- dialog se zúčastněnými stranami v oblasti energetické účinnosti a obnovitelných zdrojů energie,
- spolupráci při vytváření a posílení regulačního rámce v oblasti jaderné bezpečnosti
- konvenční a nekonvenční zdroje ropy a zemního plynu.

Největší úsilí EU vynakládá na vytvoření podmínek pro integraci Ukrajiny do společného energetického prostoru. Problémem však zůstává institucionální slabost energetických trhů, a to především v oblasti bezpečnosti energetické politiky a konkurence na vnitřním trhu.

⁹³ TRAHNUK O. J. *Pravove rehuluvanna spivrobitnictva Ukrajina ta ES z enerhetycnych pytan u ramkach Schidnoho partnerstva*, str. 147.

⁹⁴ Baku Initiative, která vstoupila v platnost v roce 2006, je politický dialog zaměřený na posílení energetické spolupráce mezi Evropskou unií a zeměmi v oblasti Černého moře, Kaspického moře a jejich sousedy.

⁹⁵ The Black Sea Synergy, založena z iniciativy EU v roce 2008, je podpora regionálního rozvoje v oblasti Černého moře, nabízí fórum pro řešení společných problémů a zároveň podporuje politické a hospodářské reformy.

⁹⁶ INOGATE je mezinárodní energetický program spolupráce mezi EU jejími partnerskými zeměmi (Arménie, Ázerbájdžán, Bělorusko, Gruzie, Kazachstán, Kyrgyzstán, Moldavsko, Tádžikistán, Turkmenistán, Ukrajina a Uzbekistán). Program je funkční od roku 1996.

Do konce roku 2006, byl INOGATE financován v rámci evropského programu technické podpory Společenství nezávislých států. Od roku 2007 je INOGATE financován v rámci Evropského nástroje sousedství a partnerství (ENPI).

⁹⁷ Eastern Europe Energy Efficiency and Environment Partnership

⁹⁸ EU External Action: *Eastern Partnership, Platform 3 – Energy Security, Core objectives and work programme 2014-2017* [online]

Důvodem jsou zvyšující se standardy energetického trhu Unie a značná nezodpovědnost ukrajinské legislativy.⁹⁹

2.6 Evropské energetické společenství

Změnu přineslo členství Ukrajiny v Evropském energetickém společenství (EES), kde se zavázala přizpůsobit své zákonodárství unijním požadavkům. Poté, co smlouva o ES vstoupila v roce 2006 v platnost, měla Ukrajina status pozorovatele. Plnohodnotným členem EES se Ukrajina stala 1. února 2011, čímž více než zdvojnásobila jeho velikost a ztrojnásobila jeho populaci.

Energetické společenství je mezinárodní organizace zabývající se energetickou politikou. Rozšiřuje vnitřní energetické politiky EU do jihovýchodní Evropy a černomořského regionu na základě právně závazného rámce. Důležitou součástí činnosti Energetického společenství je provádění části právních předpisů Společenství, ve všech státech, které jsou smluvní stranou smlouvy, týkající se energií, životního prostředí, hospodářské soutěže a obnovitelných zdrojů energie, jakožto i dodržování určitých obecných pravidel Společenství, pokud jde o technické systémy, například v oblasti přeshraniční přepravy nebo propojení.¹⁰⁰ Celkový cíl Smlouvy o Energetickém společenství je vytvořit stabilní regulační a tržní prostor.

Připojením se do EES, se Ukrajina prakticky připojila k evropskému energetickému trhu. Účast v tomto Společenství dává Ukrajině šanci zvýšit konkurenci, zvýšit technické standardy a pravidla regulace a také vylepšit prostředí pro investice. Vyšší integrací do evropských energetických trhů se také posílí bezpečnost samotné Ukrajiny. V rámci projektů EES jsou i dva ukrajinské: modernizace plynové přepravní infrastruktury a také výstavba ropovodu Brody-Adamovo.¹⁰¹

Přes to však integraci ukrajinského plynového trhu do energetického trhu EU zabraňují následující problémy:

- udržování vysoké energetické náročnosti ekonomiky
- nadměrné používání drahého paliva

⁹⁹ TRAHNUK O. J. *Pravove rehuluvanna spivrobotnictva Ukrajina ta ES z enerhetycznych pytan u ramkach Schidnoho partnerstva*, str. 147

¹⁰⁰ Europa: Přehledy právních předpisů EU. *Smlouva o Energetickém společenství* [online]

¹⁰¹ *Tretij rik v Enerheticnomu spivtovarystvi: dosyt ne skladajetsa*. Hromadanska orhanizacija Diksi Hrup [online]

- energetická závislost na největším dodavateli zemního plynu
- nízká úroveň využívání energie z obnovitelných zdrojů
- monopolizace trhu s plynem
- potřeba nastavení reverzního provozu přepravní infrastruktury.¹⁰²

Ukrajina vykazuje nedostatky v naplňování strategií v rámci své energetiky, a proto již tři roky zaostává za Energetickým společenstvím. V průběhu roku 2012 EES schválilo Regionální strategii a přijalo řešení pro implementaci nových direktiv EU v rámci tzv. Třetího energetického balíčku¹⁰³. Ukrajina však zatím provádí reformy z tzv. Druhého energetického balíčku. Jako největší problém v přijetí direktiv experti zdůrazňují nejednotnou činnost vlády, netransparentnost úředních dokumentů a pomalé tempo reform.¹⁰⁴

Postup ve vzájemných vztazích zbrzdila aféra s uvězněním bývalé ukrajinské premiérky Tymošenkové v říjnu 2011, která potvrdila neschopnost Ukrajiny dodržovat základní demokratické principy. Především na společném summitu EU a Ukrajiny v prosinci 2011 zazněly opakované výtky vůči stavu demokracie na Ukrajině a zpolitizovanému soudnictví. Prezidentu Janukovyčovi bylo často vyčítáno, že slibuje strategické partnerství EU i Rusku. Po ochlazení vztahů s EU kvůli Tymošenkové, se Rusko snažilo lákat Ukrajinu do Celní unie nebo přesvědčit ji odprodat mu své plynové tranzitní soustavy. To však bylo proti prioritám deklarovaných Ukrajinou, tedy integraci do EU.¹⁰⁵

Z vývoje ukrajinsko-evropského dialogu se ale dá vypozařovat, že Ukrajina má zájem o výhody plynoucí z členství v Energetickém společenství. Zároveň ale často zpomalí své snahy, když přijde čas na plnění závazků k reformě energetického sektoru. Poté co v roce 2008 Ukrajina potvrdila svůj závazek otevřít plynový trh a také vyjádřila zájem o přistoupení do EES, bylo na podzim v roce 2009 podepsáno Memorandum. Samotné plnění hlavního požadavku, a to přijetí zákona o liberalizaci trhu s plynem trvalo velmi dlouho. Kromě toho byl zákon přijat ve verzi, která se značně lišila od té evropské. Zainteresované osoby ve vládě si v podstatě ponechaly kontrolu nad výnosnými státními podniky a neumožnily jim úplnou

¹⁰² KASYC A.O., JAKOVENKO J.J. *Hazovi rynky ES ta Ukrajiny: sucasnyj stan i perspektivy rozvytku*, str. 14

¹⁰³ Plán liberalizace evropského energetického trhu.

¹⁰⁴ KASYC A.O., JAKOVENKO J.J. *Hazovi rynky ES ta Ukrajiny: sucasnyj stan i perspektivy rozvytku*, str. 12

¹⁰⁵ CHMELAROVÁ, Alžběta. *Ukrajinské bilancování* [online]

nezávislost.¹⁰⁶ Rozšíření energetické politiky EU do sousedních zemí jenom prostřednictvím společných pravidel bez jakýchkoliv diskusí o jejich praktických přínosech, vedlo ke skeptickému postoji Kyjeva, jak efektivní takový mechanismus může být.¹⁰⁷

V roce 2013 bylo členství Ukrajiny v EES v nebezpečí kvůli početné kritice ukrajinských politiků. Negativně se v květnu 2013 vyjádřil ex vice-premiér Jurij Bojko¹⁰⁸ nebo poté v listopadu ex prezident Viktor Janukovyč.¹⁰⁹ Byli nespokojení především kvůli tomu, že někteří členové EES a země EU (Bulharsko, Srbsko, Maďarsko, Řecko, Slovinsko, Chorvatsko a Rakousko) podepsaly dohody s Ruskem o stavbě plynovodu South Stream, který by ohrozil zájmy Ukrajiny jako tranzitní země. EU plnila všechny na ní kladené podmínky, zatímco Ukrajina i nadále protahovala implementaci svých závazků.¹¹⁰

V únoru 2014 Ukrajina a EES podepsaly Memorandum o vzájemném porozumění, které počítá s realizací partnerství mezi Ministerstvem energetiky a uhelného průmyslu Ukrajiny a sekretariátem Energetického společenství.¹¹¹ Jedinou příležitostí, jak členům EES předložit nové iniciativy a zlepšit mínění o sobě samotné, je letošní předsednictví Ukrajiny v EES.¹¹²

2.7 Vliv EU na modernizaci přepravní infrastruktury

Ukrajina tvoří pomyslný most mezi EU a Ruskem. Klíčová role Ukrajiny jako tranzitní země je nevyvratitelná. Jednou z největších výzev pro ukrajinskou energetickou politiku a bariérou ke vstupu do jediného energetického trhu EU je zastaralost infrastruktury energetického trhu. Je nutná modernizace ukrajinského přepravního systému a tranzitní infrastruktury, která by usnadnila přístup na trhy s plynem. Ukrajina nyní aktivně hledá cesty k evropské finanční podpoře k modernizaci svých transportních tras.¹¹³

¹⁰⁶ CHUBYK, Andriy. *Ukraine and the European Energy Community* [online]

¹⁰⁷ Tamtéž.

¹⁰⁸ Zpravodajský server Ukrinform: *Ukrajina ne otrymala nezaleznoji pidtrymky vid Evropejskoho energetichoho spivtovarystva – Bojko* [online]

¹⁰⁹ Zpravodajský server Ekonomichna pravda: *Janukovyč dumaje pro vychid Ukrajiny z Enerhetycnoho spivtovarystva* [online]

¹¹⁰ *Tretij rik v Enerhetichomu spivtovarystvi: dosyt ne skladajetsa*. Hromadanska orhanizacija Diksi Hrup [online]

¹¹¹ LJUTA Hanna, MIZINA Svetlana. *Janez Kopac: „Ja viru, sco novyj upad pozumije prevahy citkych pravil funkcionuvanna enerhorynku.“* [online]

¹¹² *Tretij rik v Enerhetichomu spivtovarystvi: dosyt ne skladajetsa*. Hromadanska orhanizacija Diksi Hrup [online]

¹¹³ KASYC A.O., JAKOVENKO J.J. *Hazovi rynky ES ta Ukrajinu: sucasnyj stan i perspektivy rozetku*, str. 12

V rámci svého programu technické pomoci INOGATE provedla EU v letech 2003 - 2006 řadu studií týkajících se možnosti objemu a stavu ukrajinské přepravní infrastruktury. Podle jejich závěru by si modernizace, která by umožňovala udržet provoz soustavy ve stávajícím objemu, vyžádala v období 2009–2015 investice ve výši 2,5 miliardy Eur.¹¹⁴ Bylo také stanoveno, že u každé třetí posilovací stanice došlo k opotřebení a potřebuje tedy rekonstrukci. Více než 11,6 tisíc km plynovodů (okolo 7 %) a 4,9 tisíc km kontrolních plynových stanic bylo využíváno po době odpisu.¹¹⁵

V roce 2009 se uskutečnila Společná investorská konference EU a Ukrajiny o modernizaci ukrajinské soustavy přepravy plynu pod názvem „EU–Ukrajina: Partneři při zajišťování plynu pro Evropu“. Tohoto setkání se zúčastnili zástupci EU a Ukrajiny a mezinárodní finanční instituce a také zástupci plynárenského průmyslu. Zdůrazňovala se zde důležitost zajištění bezpečného a spolehlivého toku energie přes společný evropský kontinent, který je k hospodářskému a sociálnímu blahobytu tak důležitý.

„Tranzitní systém plynu přes Ukrajinu je jednou z životně důležitých energetických tepen, která přispívá k fungování evropského organismu. Byla důležitou po mnoho let a bude mít i nadále v nadcházejících desetiletích strategický význam pro EU, Ukrajinu i Rusko. Nemůžeme si dovolit, aby se tento systém stal - upřímně - nespolehlivým, tak jak tomu bylo během několika ponurých týdnů v lednu.“¹¹⁶

José Barroso vytknul Ukrajině její nespolehlivost během druhé plynové krize s Ruskem v lednu 2009. Na konferenci také zdůraznil, že je ve společném zájmu všech zúčastněných, aby ukrajinská síť fungovala v budoucnosti efektivně, spolehlivě a transparentně.

Na konferenci byla podepsána společná deklarace EU, Ukrajiny a mezinárodních finančních institucí popisující rámec, v němž by měly být investice realizovány. V souladu s dokumentem, vláda Ukrajiny převzala zodpovědnost implementace evropské legislativy, co se týče regulace trhu s plynem. Také je povinna v souladu s požadavky z Bruselské deklarace vzít v potaz zájmy Ruska, které kategoricky odmítlo podepsat prohlášení, protože je podle

¹¹⁴ Evropská komise. *Investorská konference na vysoké úrovni věnovaná modernizaci ukrajinské soustavy přepravy plynu* [online]

¹¹⁵ *De sukaty tretoho: Osoblivosti perehovoriv z evropejskymy partneramy pro učast v modernizacii ukrajinskou HTS* [online]

¹¹⁶ Projev José Barrosa. Evropská komise. Press releases database. *Speech of President Barroso at Conference on Modernisation of Ukraine's Gas Transit System, Brusel* [online] (vlastní překlad z angličtiny)

něj v rozporu s ruskými zájmy. Důležitá role Ruska jako třetí strany se bezpochyby musí brát na vědomí, také však váže hodně času a úsilí v jednáních mezi EU a Ukrajinou¹¹⁷. Kromě toho, Ukrajina slíbila zajistit transparentnost investic¹¹⁸.

Velkou výhodou Ukrajiny na rozdíl od EU a Ruska je přítomnost 13 podzemních zásobníků zemního plynu. Mohla by tedy nakupovat plyn v létě, kdy je nižší cena a umisťovat ho do podzemních rezervoárů. Nerovnoměrné dodávky plynu by tak mohla kompenzovat právě svými zásobami, což se jeví jako výjimečná výhoda. Avšak v současné době a vzhledem k hrozícímu bankrotu země, Ukrajina nemá finanční prostředky, aby plyn nakupovala předem. Naopak ji hrozí, že Rusko zastaví dodávky plynu kvůli navyšujícímu se dluhu, čímž zvyšuje riziko neoprávněného odběru plynu, který přes ukrajinské území směřuje k evropským odběratelům.¹¹⁹ Podle výkazů měla mít Ukrajina uloženo 20 miliard m³ plynu, na začátku roku 2014 však bylo zjištěno, že v zásobnících je jenom 7,2 miliard m³ plynu.¹²⁰

Proto se EU zajímá o využití ukrajinských podzemních zásobníků a plánuje vytvoření ukrajinského plynového energetického střediska, ve kterém se budou uchovávat strategické zásoby plynu pro evropský energetický trh.¹²¹ Ukrajinský ministr energetiky a uhelného průmyslu Jurij Prodan v březnu 2014 potvrdil, že ukrajinskou strategií je vytvoření evropského energetického střediska. Zároveň uvedl, že vývoj situace bude záležet na postavení evropských operátorů. Ukrajina evropským společnostem nabízí používání svých úložišť k ukládání až 15 miliard m³ zemního plynu, které by v budoucnu byly použity pro potřeby Evropy.¹²²

Evropská unie se v roce 2007 rozhodla dát Ukrajině 87 milionů Eur pomoc na provádění strategií v rámci energetiky, schválených vládou Ukrajiny v roce 2006. Koncem loňského roku, Ukrajina získala poslední splátku - 28 milionů Eur. Současně přijala EU nový program na podporu ukrajinské energetiky ve výši 45 milionů Eur. Prostředky jsou zaměřeny na posílení

¹¹⁷ *De sukaty tretoho: Osoblivosti perehovoriv z evropejskymy partneramy pro učast v modernizacii ukrajinskou HTS* [online]

¹¹⁸ Zpravodajský server Unian – Informacijne ahenstvo: *Pitanna modernizacii ukrajinskou HTS vidklaly na osin* [online]

¹¹⁹ Zpravodajský server E15: *Putin hrozí Evropě, že zastaví dodávky plynu na Ukrajinu* [online]

¹²⁰ Zpravodajský server E15: *Z ukrajinských zásobníků se prý ztratila většina plynu* [online]

¹²¹ KASYC A.O., JAKOVENKO J.J. *Hazovi rynky ES ta Ukrainy: sucasnyj stan i perspektivy rozetku*, str. 13

¹²² CHOTYN R., PRODAN J. *Haz po \$378 dla nas ne katastrofa* [online]

finanční stability energetického sektoru a snížení škodlivých účinků energie na životní prostředí. Jedná se o bezplatnou finanční pomoc na realizaci Energetické strategie Ukrajiny pro období do roku 2030.¹²³

¹²³ Zpravodajský server Holos Stolyci: *Ukrajina na rik ocolyla Evropejske enerhetycne spivtovarystvo* [online]

3. Zhodnocení – role energetického dialogu v integračním procesu EU-UA

Vzájemné vztahy mezi Ukrajinou a EU se vyvíjely intenzivně. Zejména ze strany Ukrajiny docházelo často k proměnám ve vztahu k EU. V Unii se energetická politika začala výrazně rozvíjet především po východním rozšíření a plynových krizích v letech 2006 a 2009. EU má především zájem být obklopena stabilními státy. Také má zájem o přibližování se Ukrajiny směrem k západoevropským normám a tím pádem i integraci do evropských struktur kvůli jejímu důležitému geopolitickému postavení. Důvod je, že členské země potřebují spolehlivé, cenově dostupné a udržitelné energetické toky, neboť propojení mezi energetickou bezpečností, udržitelností a konkurenceschopností je zřejmé.¹²⁴

Především z ekonomického hlediska je pro Ukrajinu integrace do EU velice lákavá. Možnost připojit se k vyspělým zemím s efektivní tržní ekonomikou a vylepšit díky tomu stav té své, dává této ekonomicky zaostalé zemi šanci vylepšit svou situaci a zvýšit blahobyt svých obyvatel. Také investiční potenciál EU-27 je šestkrát větší než investiční potenciál Ruska. EU je dlouhodobě lídrem v dovozu přímých zahraničních investic na Ukrajinu. Před dvanácti lety byla pouze třetina investic z EU, v roce 2012 již tyto investice představovaly tři čtvrtiny.¹²⁵ Ukrajina ale není kandidátskou zemí, nemá tedy jasnou perspektivu členství.

Jako dovozci energie, Ukrajina a EU mají společně zájem o bezpečné dodávky energie a diverzifikaci těchto dovozů. Ukrajina je jedním z nejdůležitějších partnerů EU, co se týče tranzitu energie a to zejména zemního plynu. Proto spolehlivý provoz ukrajinské plynové přepravní infrastruktury má strategický význam pro EU a integrace energetického trhu Ukrajiny do toho evropského je společnou prioritou.

Energetický sektor je jednou z nejdůležitějších a nejkontroverznějších oblastí spolupráce v „trojúhelníku“ EU-Ukrajina-Rusko. Proto jeho vývoj má velký vliv na integrační procesy na Ukrajině. Tento vliv se zvýšil především po vytvoření Celní unie¹²⁶, kde klíčovou roli hraje Rusko. Integrační proces tedy komplikuje postavení Ruska, které vědomě a cíleně brzdí

¹²⁴ Evropská komise. *Vnější politika pro zajištění energetických zájmů Evropy* [online]

¹²⁵ HAJDUCKYJ, Pavlo. *Ukrajina-ES: problémy integrací*. [online]

¹²⁶ Euroasijská ekonomická integrace nebo též Euroasijský svaz vznikl v roce 2010. Jeho členy jsou Rusko, Bělorusko a Kazachstán.

evropské aktivity.¹²⁷ Rusko má především moc ovlivňovat chování Ukrajiny v její energetické a zahraniční politice díky své vůdčí pozici jako dodavatele plynu.

Ukrajina má také problémy překonat dědictví komunismu, panuje tam vysoká byrokracie, korupce a úroveň demokracie je nízká. To se také projevuje na stavu ukrajinské energetiky, která je vysoce netransparentní. Jasně definovaná dlouhodobá energetická strategie je nezbytná, pokud se Ukrajina chce přiblížit integraci do EU. Prohlubování energetické spolupráce vede také směrem k vzájemnému partnerství, které přinese oběma stranám společné ekonomické výhody.

Energetika hraje ve vztazích EU s Ukrajinou velkou roli, neboť Ukrajina je hlavní transportní zemí ruského plynu a proto je i jedním z aktérů, kteří mohou ovlivnit energetickou bezpečnost EU. Základy pro hlubší integraci Ukrajiny do Evropy položila Evropská politika sousedství a následně projekt Východního partnerství. V obou projektech hrála energetika důležitou roli. Jak vyjádřil eurokomisař pro energetiku Günther Oettinger na setkání s představiteli Ukrajiny a EU v říjnu 2013, ukrajinská plynová přepravní síť je důležitou součástí evropského energetického systému, a proto je EU ochotna spolufinancovat její modernizaci.¹²⁸

Za podpory EU jsou na Ukrajině organizovány četné projekty pro rozvoj jejího energetického sektoru a informovanosti o záležitostech týkajících se energetiky. Přesto, že tyto projekty nejsou veřejně známy, představují jeden z nejsilnějších nástrojů hlubší integrace mezi EU a Ukrajinou. Jeden z nich probíhá od prosince 2011 pod záštitou konsorcia Human Dynamics. Je uskutečňován za spolupráce se Státní agenturou pro energetickou účinnost a úsporu energie (SAEE) na Ukrajině a jeho hlavním cílem je podpořit spolupráci mezi EU a Ukrajinou na poli energetické účinnosti a využívání obnovitelných zdrojů. Tento projekt pracuje především s ukrajinskými čelními představiteli SAEE a veřejnou správou s cílem posílit jejich schopnosti a způsobilosti. Také uskutečnil veřejnou reklamní kampaň o energetické účinnosti a organizuje různé kurzy a přednášky týkající se energetiky.¹²⁹ Jiný projekt prováděný Národním ekologickým centrem Ukrajiny se snaží pomocí školení a tréninků zvýšit povědomí o energetických a ekologických problémech a posilovat úlohu občanské společnosti a

¹²⁷ CHMELÁŘOVÁ Alžběta. *Neúspěch na východní frontě* [online]

¹²⁸ Kabinet ministrů Ukrajiny: *Informacijnyj buletyn z jevointehracijnych pytan č. 8 / 2013* [online]

¹²⁹ DAVIDOV, Ivan. *The EU and Ukraine – ongoing cooperation and progress: a project level view*. Human dynamics – public sector consulting [online]

místních orgánů v rozhodování o velkých projektech v oblasti energetiky a energetické strategie tak, aby se snižovaly negativní environmentální a sociální dopady.¹³⁰

Tranzitní status Ukrajiny v přepravě ropy a plynu napomáhá její integraci do EU v rámci určitých programů (např. INOGATE).¹³¹ Jedním z projektů probíhajícím pod záštitou INOGATE je například projekt Metrologického centra Boyarka, který započal v roce 2009. Hlavním cílem bylo rozšíření měřících a kalibračních schopností týkajících se ropy, ropných produktů a zkapalněného plynu, vytvoření školicího střediska a také monitoring úniku surovin. EU vypracovala realizační studii s analýzou všech aspektů potřebných k provozu. Projekt byl úspěšně ukončen v roce 2011.¹³²

Budoucí rozšíření a spolupráce s EU v oblasti energetiky je tedy podmíněna reformou a modernizací ukrajinského energetického odvětví. Modernizace přispěje ke zlepšení investičního prostředí a přiláká investice mezinárodních finančních institucí do soukromého sektoru. Jestli se Ukrajina chce přibližovat EU, právě zdravé investiční prostředí je nezbytným nástrojem.¹³³

Také začlenění Ukrajiny do Energetického společenství prakticky znamená její připojení k evropskému energetickému trhu a posouvá ji to směrem kužší integraci do EU. Na listopadovém summitu Východního partnerství ve Vilniusu však kvůli náhlé změně vnějšího směřování Ukrajiny nedošlo k podepsání asociační dohody. Lidé vyšli na Majdan protestovat, neboť vidina integrace do EU pro ně představovala naději na zlepšení ekonomické situace i transparentnosti a demokracie v zemi.

Velkou roli v celém procesu podepsání asociační dohody s Ukrajinou sehrálo Rusko, které podniklo některé praktické kroky k zabránění přidružení Ukrajiny k EU. Poté co silně zadlužené Ukrajině nabídlo pomoc při splátce jejího dluhu (15 miliard dolarů), rozhodl tehdejší prezident V. Janukovyč nepodepsat asociační smlouvu s EU. Podle Ruska se v této době rozhoduje o geopolitické orientaci Ukrajiny, přičemž pro Rusko by bylo obrovskou ztrátou přijít o rozhodující vliv nad svým západním sousedem. Ukrajina by poté nemohla vstoupit do celní unie vedené Ruskem, neboť členství v obou se podle výroků Ruska

¹³⁰ Delegation of European Union to Ukraine. *Development of energy sector for public benefit* [online].

¹³¹ RUBAN, Andrey. *Pozice Ukrajiny v euroasijském transportu ropy a zemního plynu*, str. 23.

¹³² INOGATE. *Closing Conference, Boyarka Feasibility Study Project, Kiev 12 December 2011* [online]

¹³³ KASYC A.O., JAKOVENKO J.J. *Hazovi rynky ES ta Ukrainy: suchasnyj stan i perspektyvy rozvytku*, str. 12

vyklučuje.¹³⁴ Evropská unie přitom nevyklučila možnost Ukrajiny, v případě uskutečnění asociační dohody, podepisovat i jiné obchodní smlouvy platné v rámci celní unie. Jak prohlásil eurokomisař zodpovědný za rozšiřování EU a politiku sousedství Štefan Füle: „Asociační dohoda s Ukrajinou nemá být vnímána jako hrozba, ale jako příležitost a příspěvek k vytvoření zóny volného obchodu od Lisabonu po Vladivostok.“¹³⁵ 21. března 2014 EU podepsala s Ukrajinou asociační dohodu, ale pouze její politickou část, která se také týká spolupráce v obranné a bezpečnostní politice či podpory při reformách. Jedná se o vyjádření unijního zájmu spolupracovat s novou vládou v Kyjevě. Současná politická reprezentace Ukrajiny tento krok vnímá jako historický den, který představuje první krok k členství v EU.¹³⁶

Role energetické politiky v integraci Ukrajiny do EU se stává zřetelnější především během ukrajinské krize v první polovině roku 2014, kdy do vztahů obou těchto aktérů vstupuje Rusko. Při přerušení dodávek plynu z Ruska na Ukrajinu by byla ohrožena energetická bezpečnost členských států. Navíc ze zásobníků zmizelo velké množství plynu, takže hrozí, že Ukrajina nebude mít co dodávat na evropský energetický trh.

V době po anexi Krymu a výhrůžkách Ruska o zastavení dodávek plynu na Ukrajinu kvůli vysokému dluhu, nepřestává EU Ukrajinu podporovat. Německo jí zaplatí 2 miliardy Eur dluhu, neboť kdyby Rusko uzavřelo plynové kohoutky, ohrozilo by to také evropskou energetickou bezpečnost. Především Německu by hrozilo snížení zásobování plynem přes ukrajinský plynový potrubní systém.¹³⁷ Další pomoc Ukrajina obdrží ze Slovenska, v podobě zpětných dodávek plynu na Ukrajinu. Kyjev tak sníží svou energetickou závislost na Rusku. Tento krok také přispěje ke zvýšení energetické bezpečnosti východní Evropy.¹³⁸ Již dříve v březnu 2014 byla Ukrajině přislíbená finanční pomoc ze strany EU ve výši nejméně 11 miliard Eur v podobě půjček a záruk.¹³⁹ Tato pomoc přispívá integraci Ukrajiny do EU.

¹³⁴ LEBDUŠKA Michal. *Vyjednávání o podpisu asociační dohody. Otevře Ukrajina ve Vilniusu dveře do Evropy?* [online]

¹³⁵ Evropská komise. Press releases database. *Stefan Füle: EU - Ukraine: In Yalta about progress towards signing the Association Agreement* [online]

¹³⁶ Zpravodajská stanice Česká televize. *Ukrajina podepsala s Unií politickou část asociační dohody* [online]

¹³⁷ Zpravodajský server Deutsche Wirtschafts Nachrichten. *EU will Gas-Rechnungen der Ukraine mit Steuergeldern bezahlen* [online]

¹³⁸ Zpravodajská stanice Česká televize. *Ukrajina snižuje závislost na ruském plynu, Moskva varuje* [online]

¹³⁹ Zpravodajský server E15: *EU poskytne Ukrajině pomoc ve výši asi 300 miliard korun* [online]

Závěr

Cílem této práce bylo analyzovat energetický dialog mezi Evropskou unií a Ukrajinou a zjistit, jak energetické zájmy Evropské unie na Ukrajině ovlivňují integraci Ukrajiny do EU.

Předpokladem vývoje vztahů mezi EU a Ukrajinou je vzájemná závislost EU a Ruska. Hlavním dodavatelem zemního plynu do EU je Rusko, jehož podíl na celkovém importu činí 30 %, což představuje více než 25 % celkové spotřeby zemního plynu v EU. Hlavním zdrojem příjmů do státního rozpočtu v Rusku je právě surovinový průmysl, proto je jeho ekonomika závislá na exportu ropy a zemního plynu do členských zemí EU. Jako reflexe vzájemné závislosti mezi EU a Ruskem byl v roce 2000 založen Energetický dialog EU-Rusko, ve kterém si obě strany snažily vyjít vstříc a tím přispět ke zlepšení energetických vztahů. Přes vysoké ambice a počáteční optimismus na obou stranách však Energetický dialog nedosáhl očekávaného úspěchu.

Plynové krize mezi Ukrajinou a Ruskem v roce 2006 a 2009, které způsobily přerušení dodávek zemního plynu do některých států EU, poukázaly na narůstající závislosti Evropy na energetickém dovozu z Ruska. Důležitou roli zde sehrála Ukrajina, jako hlavní tranzitní země ruského plynu. Tyto krize ohrozily bezpečnost mnoha členských států EU a byla také narušena důvěryhodnost Ruska jako spolehlivého dodavatele a Ukrajiny jako spolehlivého přepravce plynu. Obě krize měly bezesporu významný vliv na formování energetické politiky EU. Lze tak usuzovat při porovnání doby konání sporů o plyn a prvními kroky ve formování energetické politiky. V roce 2006 byla vydána Zelená kniha a poté v roce 2009 přijata Lisabonská smlouva, kde je podrobně popsána a objasněna činnost EU v oblasti energetiky.

Ukrajinská plynová transportní infrastruktura tvoří unikátní technologický celek, který umožňuje Ukrajině zaujímat významnou pozici jako tranzitní země mezi největším dodavatelem - Ruskem a největším spotřebitelem - EU. 16 % zemního plynu spotřebovaného v Evropě proudí přes potrubní síť ležící na území Ukrajiny. Její role ve vztahu k EU je tak důležitá, neboť je jedním z aktérů, kteří mohou ovlivnit energetickou bezpečnost členských zemí.

Evropská unie má na Ukrajině především zájem na rozvoji stabilní energetické spolupráce, reformě energetického sektoru Ukrajiny, modernizaci její přepravní infrastruktury a snížení

politického vlivu na spolehlivost energetických dodávek. Cílem zahraniční politiky Ukrajiny je geoeconomická restrukturalizace směrem k EU. Společné vztahy mezi oběma aktéry se začaly vyvíjet již v roce 1994 podepsáním Dohody o partnerství a spolupráci. Důležitým milníkem v energetickém dialogu mezi EU a Ukrajinou bylo však zařazení Ukrajiny do programu Evropské politiky sousedství v roce 2003, které umožnilo vzájemnou spolupráci směrem k větší integraci.

Memorandum o porozumění o energetické spolupráci z roku 2005 vytvořilo ucelený rámec pro energetickou spolupráci mezi EU a Ukrajinou. Pozornost však byla spíše věnována menším projektům a orientaci na zlepšení obecných energetických znalostí ukrajinských elit. Snaha poskytnout všechny adekvátní informace týkající se energetiky, měla za účel pomoc při rozvoji politické kultury, která má i dopad na integraci Ukrajiny do EU. Události na začátku roku 2006 mezi Ruskem a Ukrajinou byly poté varováním připomínajícím, že energetická bezpečnost by měla mít ještě větší prioritu v evropské politické agendě.

V roce 2008 se Ukrajina stala součástí programu Východního partnerství (VP) EU, v rámci kterého dostala možnost politické asociace a ekonomické integrace do EU. Tato možnost však nebyla plně využita kvůli nepokojům vzniklým na Ukrajině po summitu VP ve Vilniusu. Hlavním problémem bránícím integraci je institucionální slabost energetických trhů, a to především v oblasti bezpečnosti energetické politiky a konkurence na vnitřním trhu.

Vyšší integraci do evropských energetických trhů Ukrajině přineslo členství v Evropském energetickém společenství v roce 2011, kde se zavázala přizpůsobit své zákonodárství unijním požadavkům. Dá se nicméně usoudit, že zatímco standardy energetického trhu Unie se zvyšují, zůstává ukrajinská legislativa značně nezodpovědná. Kvůli nejednotné činnosti vlády a netransparentnosti také zaostává v plnění svých závazků.

Největší překážkou pro vstup Ukrajiny do jediného energetického trhu EU zůstává zastaralá přepravní infrastruktura. EU jeví zájem o její efektivní, spolehlivé a transparentní fungování, proto Ukrajinu podporuje v modernizaci jejího tranzitního systému. V budoucnosti EU také plánuje využít ukrajinské podzemní zásobníky plynu, ve kterých se mohou uchovávat strategické zásoby plynu pro evropský energetický trh.

V dnešní době, kdy suroviny na výrobu energie mají tak významnou roli ve fungování států, zastává energetická politika významnou roli. Proto se dá tvrdit, že přibližování se Ukrajiny do energetických struktur EU úzce souvisí s její politickou integrací. EU má zájem být obklopena spolehlivými státy a především mít zajištěny spolehlivé, cenově dostupné a udržitelné energetické toky. Budoucí rozšíření a spolupráce s EU v oblasti energetiky je tedy podmíněna reformou a modernizací ukrajinského energetického odvětví.

Důležitou roli zde také zastává východní soused Ukrajiny, tedy Rusko, které usiluje o geoekonomickou převahu v oblasti a ovlivnilo nejedno rozhodnutí Ukrajiny směrem k integraci do EU. Hrozby Ruska zastavit dodávky plynu na Ukrajinu způsobily nesouhlas Unie, která se jí i nadále snaží podporovat. Finanční pomoc z Německa na splacení ruského dluhu v podobě 2 miliard Eur a zpětné dodávky plynu ze Slovenska představují pro tuto zemi velkou podporu.

Role energetického dialogu mezi EU a Ukrajinou hraje a bude hrát důležitou roli v integraci této země do evropských struktur. V současné době se však nedá jednoznačně určit budoucí směřování ukrajinských elit. Zatímco nynější vedení země se přiklání ke strategickému partnerství s EU, není stále jasné, jak tomu bude po plánovaných prezidentských volbách na konci května 2014.

Literatura

Monografie

KROPATCHEVA, Elena. *Russia's Ukraine Policy against the Background of Russian-Western Competition*. Vyd. 1. Institut für Friedensforschung und Sicherheitspolitik an der Universität Hamburg. Baden-Baden: Nomos, 2009. 304 s. ISBN 978-3-8329-5546-5

RUBAN, Andrey. *Pozice Ukrajiny v euroasijském transportu ropy a zemního plynu*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. 291 s. ISBN 978-80-7380-444-2

TICHÝ, Lukáš (ed.). *Energetické vztahy mezi Evropskou unií a Ruskou federací: partnerství nebo rivalita?* Vyd. 1. Praha: Metropolitní univerzita Praha, 2012. 129 s. ISBN 978-80-86855-84-4.

Články a studie

BARTIS, James T., BERNSTEIN, Mark A., LATOURRETTE, Tom, KNOPMAN Debra. *In Search of Energy Security – Will New Sources and Technologies Reduce Our Vulnerability to Major Disruptions?* RAND Review, Fall 2005 [online]. 2005 [cit. 2014-02-27]. Dostupné z: <http://www.rand.org/publications/randreview/issues/fall2005/energy.html>.

DULEBA, Alexander. *Poučenia z plynovej krízy v januári 2009*. Bratislava: Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, n.o., 2009. Dostupné z: <http://www.sfpa.sk/dokumenty/publikacie/281>.

ERLANGER, Steven. U.S. Hopes Boom in Natural Gas Can Curb Putin [online]. *The New York Times*. 05.03.2014, [cit. 2014-03-18]. Dostupné z: http://www.nytimes.com/2014/03/06/world/europe/us-seeks-to-reduce-ukraines-reliance-on-russia-for-natural-gas.html?_r=0.

FERRERO-WALDNER, Benita. The European Neighbourhood Policy: The EU's Newest Foreign Policy Instrument, [online]. *European Foreign Affairs Review* 11: 139–142, 2006. [cit. 2014-04-20]. Dostupné z: http://aguda.org.il/files/academic_bank/2/312/58440/2_2007_58440_1170980778.65.pdf.

KASYC A.O., JAKOVENKO J.J. *Hazovi rynky ES ta Ukrajiny: sucasnyj stan i perspektivy rozvytku*. BiznesInform č.9/2013. Dostupné z: <http://cyberleninka.ru/article/n/gazovye-rynki-es-i-ukrainy-sovremennoe-sostoyanie-i-perspektivy-razvitiya>.

LEBDUŠKA, Michal. *Vyjednávání o podpisu asociační dohody. Otevře Ukrajina ve Vilniusu dveře do Evropy?* AMO, Briefing Paper 5/2013 [online]. [cit. 2014-04-20]. Dostupné na: http://www.amo.cz/editor/image/produkty1_soubory/amocz-bp-2013-05.pdf.

LUDVÍK, Vratislav. Gazprom se bez Ukrajiny neobejde. *Česká pozice* [online]. 4. 3. 2014, [cit. 2014-03-18]. Dostupné z: <http://www.ceskapozice.cz/byznys/energetika/gazprom-se-bez-ukrajiny-neobejde>.

MILOV, Vladimir. Global Energy Agenda. *Russia in Global Affairs*. Vol.3 No.4, Říjen – prosinec, [online]. 2005, [cit. 2014-02-27]. Dostupné z: http://eng.globalaffairs.ru/number/n_5847.

MISÍK, Matuš. *Východné rozšírenie a politika EÚ v oblasti energetiky: Smerom ku spoločnej európskej energetickej politike?* *Stredoevropske Politicke Studie*, 2012, 14(4), 573-602. ISSN 1212-7817 Dostupné z Proquest : <http://search.proquest.com/docview/1324445066?accountid=17203>.

PAILLARD, Christophe-Alexandre. Rethinking Russia: Russia and Europe's Mutual Energy Dependence. *Journal of International Affairs*, Vol. 63, No. 2 (Jaro/Léto 2010), 65-84. [online]. 2010, [cit. 2014-02-27]. Dostupné z: <http://jia.sipa.columbia.edu/russia-and-europes-mutual-energy-dependence/>.

PALONKORPI, Mikko. *Energy Security and the Regional Security Complex Theory*, Finnish Centre for Russian and Eastern European Studies, 2006. University of Helsinki. Dostupné z: <http://busieco.samnet.sdu.dk/politics/nisa/papers/palonkorpi.pdf>.

ROMANOVA, T.A. *Energetičeskoje sotrudničestvo Rossiji i Evrosojuza: Osnovnije napravlenija evolucij i sovremennoje sostojanije*. Sankt-Peterburskij gosudarstvennyj universitet. Baltijskij region 2013. No. 3 (17). 7.-19. Dostupné z: <http://cyberleninka.ru/article/n/energetičeskoe-sotrudničestvo-rossii-i-evrosoyuza-osnovnye-napravleniya-evolyutsii-i-sovremennoe-sostoyanie>.

SHUMYLO, Olga. *Diskuze o perspektivách Ukrajiny na vstup do EU*. [online]. Mezinárodní centrum pro politické vědy v Kyjevě, 2007. [cit. 2014-03-25]. Dostupné z: <http://www.europeum.org/doc/pdf/863.pdf>.

STERN, Jonathan. *The Russian-Ukrainian gas crisis of January 2006*. Oxford Institute for Energy Studies, January 2006. Dostupno na: <https://www.oxfordenergy.org/2006/01/the-russian-ukrainian-gas-crisis-of-january-2006/f>.

TICHÝ, Lukáš. *Co přineslo 10 let Energetického dialogu EU-Rusko*. Oficiální portál Informačního centra o NATO. [online]. 25. 10. 2010, [cit. 2014-03-02]. Dostupné z: http://www.natoaktual.cz/co-prineslo-10-let-energetického-dialogu-eu-rusko-fuz-na-analyzy.aspx?c=A101025_112532_na_analyzy_m02.

TICHÝ, Lukáš. Controversial Issues in the EU-Russia Energy Relations. Majer, M. – Ondrejcsák, R. – Tarasovič, V.: *Panorama of global security environment 2012*. Bratislava: CENAA, pp. 187-202. [online]. 2012, [cit. 2014-02-27]. Dostupné z: <http://cenaa.org/analysis/controversial-issues-in-the-eu-russia-energy-relations/>.

TICHÝ, Lukáš. *Dvě kola rusko-ukrajinské plynové krize 2009* [online]. 1. Vláda České republiky, 2005-2009 [cit. 2014-03-02]. Dostupné z: <http://www.euroskop.cz/46/11211/clanek/dve-kola-rusko-ukrajinske-plynové-krize-2009/>.

TICHÝ, Lukáš. *Evropský diskurs o energetických vztazích mezi EU a Ukrajinou*. Ústav mezinárodních vztahů Praha, 2013. Dostupné z: <http://www.ustavmezinarodnichvztahu.cz/article/evropsky-diskurz-o-energetických-vztazích-mezí-eu-a-ukrajinou>.

TRAHNUK, O. J. Pravove rehuluvanna spivrobitnictva Ukrajina ta ES z enerhetycnych pytan u ramkach Schidneho partnerstva. *Derzavne budivnictvo ta misceve samouraduvanna*. Výtisk 24, 2012. Dostupné z: http://dspace.nulau.edu.ua:8088/bitstream/123456789/2045/1/Tragniuk_142.pdf.

Dokumenty a statistiky

BP: *Statistical Review of World Energy 2013: Natural gas, proved reserves*. UK: BP. str. 22. Dostupné z: http://www.bp.com/content/dam/bp/pdf/statistical-review/statistical_review_of_world_energy_2013.pdf.

EU External Action: *Eastern Partnership, Platform 3 – Energy Security, Core objectives and work programme 2014-2017*, [online]. 2013, [cit. 2014-03-28]. Dostupné z: http://eeas.europa.eu/eastern/platforms/2014_2017/docs/work_programme_2014_2017_platform_3_en.pdf.

EU External Action: *EU-Ukraine relations. Fact sheet* [online]. 18. 3. 2014, [cit. 2014-03-26]. Dostupné z: http://eeas.europa.eu/statements/docs/2014/140318_02_en.pdf.

Eurostat: *Energy, transport and environment indicators 2013*. European Union 2013. ISBN 978-92-79-33105-3. Dostupné z: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-DK-13-001/EN/KS-DK-13-001-EN.PDF.

Evropská komise. *Memorandum of Understanding on co-operation in the field of energy between the European Union and Ukraine* [online]. 2005, [cit. 2014-03-25]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/energy/international/bilateral_cooperation/doc/ukraine/2005_12_01_ukraine_mou.pdf.

Evropská komise. *Partnership and cooperation agreement* [online]. 1998, [cit. 2014-03-26]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/world/agreements/downloadFile.do?fullText=yes&treatyTransId=659>.

Russia. Oil Exports. Independent Statistics and Analysis. US Energy Information Administration, Dostupné z: <http://www.eia.gov/countries/cab.cfm?fips=RS>.

Ostatní

CANCIANI, E. *Regional energy markets and energy efficiency*. EU External Action, [online]. [cit. 2014-04-20]. Dostupné na: http://eeas.europa.eu/eastern/initiatives/docs/fs_regional_energy_canciani_.pdf.

DAVIDOV, Ivan. *The EU and Ukraine – ongoing cooperation and progress: a project level view*. Human dynamics – public sector consulting, [online]. [cit. 2014-04-20]. Dostupné z: <http://www.humandynamics.org/news/eu-and-ukraine-%E2%80%93-ongoing-cooperation-and-progress-project-level-view>.

De sukaty tretoho: Osoblivosti perehovoriv z evropejskymy partneramy pro učast v modernizacii ukrajinskou HTS. Hromadanska orhanizacija Diksi Hrup, [online]. 2014 [cit. 2014-04-19]. Dostupné z: <http://ua-energy.org/upload/files/GTSAnalysisNew.pdf>.

Delegation of European Union to Ukraine. *Development of energy sector for public benefit* [online]. [cit. 2014-04-20]. Dostupné z: http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/projects/list_of_projects/290504_en.htm.

EU Neighbourhood Info Center. *Vademecum on Financing in the Frame of the Eastern Partnership* [online]. 2010, [cit. 2014-03-28]. Dostupné z: http://www.enpi-info.eu/main.php?id=230&id_type=9.

Europa: Přehledy právních předpisů EU [online]. *Dohody o partnerství a spolupráci (APC): Rusko, východní Evropa, jižní Kavkaz a Střední Asie*. [cit. 2014-03-25]. Dostupné z: http://europa.eu/legislation_summaries/external_relations/relations_with_third_countries/eastern_europe_and_central_asia/r17002_cs.htm.

Europa: Přehledy právních předpisů EU [online]. *Energetika*. [cit. 2014-03-18]. Dostupné z: http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/lisbon_treaty/ai0024_cs.htm#.

Europa: Přehledy právních předpisů EU [online]. *Smlouva o Energetickém společenství*. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: http://europa.eu/legislation_summaries/enlargement/western_balkans/l27074_cs.htm.

Europa: Summaries of EU legislations. *Energy Security and Solidarity Action Plan*. [online]. 2009 [cit. 2014-03-04]. Dostupné z: http://europa.eu/legislation_summaries/energy/european_energy_policy/en0003_en.htm.

Evropská komise. *EU/Ukraine Action Plan* [online]. 2005, [cit. 2014-04-20]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/ukraine_enp_ap_final_en.pdf.

Evropská komise. *Evropská politika sousedství* [online]. 2011, [cit. 2014-03-25]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/economy_finance/international/neighbourhood_policy/index_cs.htm.

Evropská komise. *Investorská konference na vysoké úrovni věnovaná modernizaci ukrajinské soustavy přepravy plynu* [online]. 20. 3. 2009, [cit. 2014-04-20]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/ceskarepublika/press/press_releases/09451_cs.htm.

Evropská komise. Press releases database. *Joint Declaration of the Prague Eastern Partnership Summit of 7th of May 2009*, [online]. 2009, [cit. 2014-03-28]. Dostupné z: http://europa.eu/rapid/press-release PRES-09-78_en.htm?locale=en.

Evropská komise. Press releases database. *Speech of President Barroso at Conference on Modernisation of Ukraine's Gas Transit System, Brusel*, [online]. 2009. [cit. 2014-04-21]. Dostupné z: http://europa.eu/rapid/press-release SPEECH-09-138_en.htm?locale=fr.

Evropská komise. Press releases database. *Stefan Füle: EU - Ukraine: In Yalta about progress towards signing the Association Agreement*, [online]. 2013. [cit. 2014-04-20]. Dostupné z: http://europa.eu/rapid/press-release SPEECH-13-727_en.htm.

Evropská komise. *Vnější politika pro zajištění energetických zájmů Evropy*, [online]. [cit. 2014-04-20]. Dostupné z: <https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/st09971.cz06.pdf>.

HAJDUKYJ, Pavlo. *Ukrajina-ES: problemy intehracii*. ZN.ua [online]. 7. 6. 2013 [cit. 2014-04-28]. Dostupné z: <http://gazeta.dt.ua/international/ukrayina-yes-problemi-integracyi-.html>.

CHMELAŘOVÁ, Alžběta. *Neúspěch na východní frontě*, [online]. IHNED, 2011. [cit. 2014-04-20]. Dostupné z: <http://amo.blog.ihned.cz/c1-53172590-neuspech-na-vychodni-fronte>.

CHMELAŘOVÁ, Alžběta. *Ukrajinské bilancování*, [online]. Asociace pro mezinárodní otázky, 2011. [cit. 2014-04-20]. Dostupné z: <http://www.amo.cz/publikace/ukrajinske-bilancovani.html>.

CHOTYN R., PRODAN J. *Haz po \$378 dla nas ne katastrofa*. 19. 03. 2014. Unian – Informacijne ahenstvo [online]. 2013, [cit. 2014-04-18]. Dostupné z: <http://www.unian.ua/politics/898435-yuriy-prodan-gaz-po-378-dlya-nas-ne-katastrofa.html>.

CHUBYK, Andriy. *Ukraine and the European Energy Community*, [online]. Eastern Partnership Community, 2011. [cit. 2014-04-20]. Dostupné z: <http://www.easternpartnership.org/publication/politics/2011-04-12/ukraine-and-european-energy-community>.

INOGATE. *Closing Conference, Boyarka Feasibility Study Project, Kiev 12 December 2011*, [online]. 2011, [cit. 2014-04-20]. Dostupné z: http://www.inogate.org/index.php?option=com_content&view=article&id=230%3Afeasend&catid=36%3Ainogate-news-events&Itemid=79&lang=en.

Kabinet ministriv Ukrajiny: *Informacijnyj buletyn z jevointehracijnych pytan č. 8 / 2013*, [online]. [cit. 2014-04-19]. Dostupné z: http://www.kmu.gov.ua/docs/Euro_bulletin-8.pdf.

KOMÍNKOVÁ, Magda. *Proč ochladl vztah Bruselu a Moskvy?* Euroskop [online]. 28. 1. 2014, [cit. 2014-03-01]. Dostupné z: <http://www.euroskop.cz/8950/sekce/energetika/>.

LJUTA, Hanna, MIZINA Svetlana. *Janez Kopac: „Ja viru, sco novyj upad pozumije převahy citkych pravil funkcionuvanna enerhorynku.“* ZN.ua [online]. 6. 3. 2014 [cit. 2014-04-18]. Dostupné z: http://gazeta.dt.ua/energy_market/yanez-kopach-ya-viryu-scho-noviy-uryad-rozumiye-perevagi-chitkih-pravil-funkcionuvannya-energorinku-.html.

METELITSA, Alexander. *16% of natural gas consumed in Europe flows through Ukraine*. US Energy Information Administration [online]. 14. 3. 2014, [cit. 2014-03-18]. Dostupné z: <http://www.eia.gov/todayinenergy/detail.cfm?id=15411>.

PRÁŠIL, Jan. *Energetika*. Euroskop [online]. 2010 [cit. 2014-03-04]. Dostupné z: <http://www.euroskop.cz/8950/sekce/energetika/>.

STREIČEK, Petr. *Energetická politika ES/EU a otázky energetické bezpečnosti*. [online]. TZB-info. 2013, [cit. 2014-03-18]. Dostupné z: <http://energetika.tzb-info.cz/energeticka-politika/10479-energeticka-politika-es-eu-a-otazky-energeticke-bezpecnosti#zalozka9>.

Tretij rik v Enerheticnomu spivtovarystvi: dosyt ne skladajetsa. Hromadanska orhanizacija Dixi Hrup, [online]. 2014 [cit. 2014-04-18]. Dostupné na: http://ua-energy.org/upload/files/Web_final_Dixi_EnC3_ukr_2014.pdf.

Zpravodajská stanice BBC: *Russia vows to end gas shortage*. [online]. 2. 1. 2006, [cit. 2014-03-18]. Dostupné z: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/4575726.stm>.

Zpravodajská stanice BBC: *Ukraine ex-PM Yulia Tymoshenko jailed over gas deal*. [online]. 11. 10. 2011, [cit. 2014-03-18]. Dostupné z: <http://www.bbc.com/news/world-europe-15250742>.

Zpravodajská stanice Česká televize. *Ukrajina podepsala s Uníí politickou část asociací dohody*, [online]. 21. 3. 2014, [cit. 2014-04-20]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/267003-ukrajina-podepsala-s-unii-politickou-cast-asociacni-dohody/>.

Zpravodajská stanice Česká televize. *Ukrajina snižuje závislost na ruském plynu, Moskva varuje*, [online]. 28. 4. 2014, [cit. 2014-04-20]. Dostupné z: <http://www.ceskatelivize.cz/ct24/ekonomika/271167-ukrajina-snizuje-zavislost-na-ruskem-plynu-moskva-varuje/>.

Zpravodajský server Bigmir: *Tret rossijan scitajut Ukrajinu svojej teritorijej – opros*. [online]. 10. 9. 2013, [cit. 2014-04-28]. Dostupné z: http://news.bigmir.net/world_about_us/749268-Tret--rossijan-schitaet-Ukrajinu-svoej-teritorijej---opros.

Zpravodajský server Britské listy: *Čína v odběru ruského zemního plynu zastíní Německo*. [online]. 24. 3. 2013, [cit. 2014-03-02]. Dostupné z: <http://www.blisty.cz/art/67967.html>.

Zpravodajský server Deutsche Wirtschafts Nachrichten. *EU will Gas-Rechnungen der Ukraine mit Steuergeldern bezahlen*, [online]. 19. 4. 2014, [cit. 2014-04-20]. Dostupné z: <http://deutsche-wirtschafts-nachrichten.de/2014/04/19/eu-will-gas-rechnungen-der-ukraine-mit-steuergeldern-bezahlen/>.

Zpravodajský server E15: *EU poskytne Ukrajině pomoc ve výši asi 300 miliard korun*, [online]. 5. 3. 2014, [cit. 2014-04-28]. Dostupné z: <http://zpravy.e15.cz/zahranicni/ekonomika/eu-poskytne-ukrajine-pomoc-ve-vysi-asi-300-miliard-korun-1066809>.

Zpravodajský server E15: *Putin hrozí Evropě, že zastaví dodávky plynu na Ukrajinu*, [online]. 10. 4. 2014, [cit. 2014-04-28]. Dostupné z: http://zpravy.e15.cz/zahranicni/udalosti/putin-hrozi-evrope-ze-zastavi-dodavky-plynu-na-ukrajinu-1076869#utm_medium=selfpromo&utm_source=e15&utm_campaign=copylink.

Zpravodajský server E15: *Z ukrajinských zásobníků se prý ztratila většina plynu*, [online]. 10. 4. 2014, [cit. 2014-04-28]. Dostupné z: http://zpravy.e15.cz/zahranicni/udalosti/z-ukrajinskych-zasobniku-se-pry-ztratila-vetsina-plynu-1076910#utm_medium=selfpromo&utm_source=e15&utm_campaign=copylink.

Zpravodajský server Ekonomická pravda: *Janukovyč dumaje pro východ Ukrajiny z Energetického spivtovarystva* [online]. 27.11.2013. [cit. 2014-04-19]. Dostupno na: <http://www.epravda.com.ua/news/2013/11/27/405519/>.

Zpravodajský server Enerhetyka.ua.: *Hazotransportna systema Ukrajiny*. [online]. 24. 1. 2012, [cit. 2014-03-10]. Dostupné z: <http://energetyka.com.ua/slovarterminov/162-gts-ukrajini>.

Zpravodajský server Holos Stolyci: *Ukrajina na rik ocolyla Evropejske enerhetycne spivtovarystvo*. [online]. 14. 1. 2014 [cit. 2014-04-15]. Dostupné z: http://newsradio.com.ua/2014_01_14/Ukra-na-r-k-ocholila-vropejske-energetichne-sp-vtovarystvo/.

Zpravodajský server Ukrajinska Enerhetyka. *Joint EU-Ukraine report. Implementation of the EU-Ukraine Memorandum of Understanding on Energy Cooperation during 2006*, [online]. [cit. 2014-04-20]. Dostupné z: http://ua-energy.org/upload/files/2006_10_progress_report.pdf.

Zpravodajský server Ukrajinska Enerhetyka. *Second joint EU-Ukraine report. Implementation of the EU-Ukraine Memorandum of Understanding on Energy Cooperation during 2007*, [online]. [cit. 2014-04-20]. Dostupné z: http://ua-energy.org/upload/files/2007_09_14_progress_report.pdf.

Zpravodajský server Ukrinform: *Ukrajina ne otrymala nezaleznoji pidtrymky vid Evropejskoho energetichoho spivtovarystva – Bojko* [online]. 29.4.2013. [cit. 2014-04-18]. Dostupné na: http://www.ukrinform.ua/ukr/news/ukraiina_ne_otrimala_nalegnorii_pidtrimki_vid_e_vropeyskogo_energetichnogo_spivtovaristva_bojko_1822868.

Zpravodajský server Unian – Informacijne ahenstvo: *Pitanna modernizacii ukrajinskou HTS vidklaly na osin* [online]. 11.08.2010, [cit. 2014-04-18]. Dostupné z: <http://www.unian.ua/politics/389454-pitannya-modernizatsiji-ukrajinskoji-gts-vidklali-na-osin.html>.